

**KKTC
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK
TUTUMLARI VE ÖZEL EĞİTİMDE SOSYAL HİZMETLERİN ROLÜNE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİYASE AKÇAY

Lefkoşa

Haziran, 2021

**KKTC
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI**

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK
TUTUMLARI VE ÖZEL EĞİTİMDE SOSYAL HİZMETLERİN ROLÜNE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİYASE AKÇAY

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Başak Bağlama YÜCESOY

Lefkoşa

Haziran, 2021

Onay

Yakın Doğu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Miyase AKÇAY'ın “**Sosyal Hizmet Uzmanlarının Engelli Bireylere Yönelik Tutumları ve Özel Eğitimde Sosyal Hizmetlerin Rolüne İlişkin Görüşleri**” isimli tezi Haziran 2021 tarihinde jürimiz tarafından Özel Eğitim Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Adı – Soyadı

İmza

Başkan: Doç. Dr. Mukaddes SAKALLI DEMİROK

.....

Üye*: Dr. Menil ÇELEBİ

.....

Üye (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Başak Bağlama YÜCESOY

.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..... / / 2021

Prof. Dr. Hüsnü CAN BAŞER

Enstitü Müdürü

Etik İlkelerine Uygunluk Beyanı

Bu tezin içinde sunduğum verileri, bilgileri ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kurallar gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Miyase AKÇAY

...../...../2021

Teşekkür

Araştırma sürecinin her aşamasında bıkmadan usanmadan bana yardımcı olan değerli katkıları, fikir ve görüşlerini hiç esirgemeyen, öğrencisi olmaktan mutluluk duyduğum çok kıymetli hocam ve tez danışmanım, Yrd. Doç. Dr. Başak Bağlama YÜCESOY'a ,

Çok değerli hocalarım ve Tez jüri üyeleri olan, Özel Eğitim Bölüm Başkanı Doç. Dr. Mukaddes Sakallı DEMİROK ve Dr. Menil ÇELEBİ'ye ,

Araştırmanın yürütülmesine katkıda bulunan ve sosyal hizmet alanındaki bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan, her zaman desteğini hissettiğim ve sosyal hizmet uzmanlarına ulaşmamda büyük emek harcayan çok değerli dostum Sosyal Hizmet Uzmanı Fayık YURTKULU'na,

Araştırmanın verilerini elde etmem için katkıda bulunan tüm Sosyal Hizmet Derneklerine ve çok değerli Sosyal Hizmet Uzmanlarına,

Hayatımın her döneminde büyük özverileriyle yanımda olan, benimle ağlayıp benimle gülen, bana sevgiyi, saygıyı, sabrı ve dürüstlüğü aşılayan, varlıklarıyla değerime değer katan sevgili aileme,

Ve adını sayamadığım katkıda bulunan herkese, sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Miyase AKÇAY

Özet

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Engelli Bireylere Yönelik Tutumları Ve Özel Eğitimde Sosyal Hizmetlerin Rolüne İlişkin Görüşleri

AKÇAY Miyase

Yüksek Lisans Tezi, Özel Eğitim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Başak Bağlama YÜCESOY

Haziran 2021, 110 Sayfa

Bu araştırma sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşlerinin alınması amacıyla yönelik karma bir araştırmadır. Araştırmanın nicel boyutunda sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları değerlendirilmiştir. Araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının engellilere yönelik tutum düzeyleri; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, engelli bireyle çalışmış olma durumu, mesleki kıdem, daha önce engelli bir birey ile çalışma durumu, daha önce engelli bireylerin aileleriyle çalışma durumu, engelli bir yakını olma durumu ve engellilik ile ilgili bir eğitime katılma durumuna göre farklılık göstermekte midir? gibi bağımsız değişkenler temelinde analiz edilmiştir. Ve sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanların korelasyonuna bakılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Sosyal hizmetlerin özel eğitimdeki rolleri değerlendirilirken; özel gereksinimli bireylere yönelik uygulamalardaki rol ve sorumlulukları, özel eğitim kurumlarındaki mesleki uygulama alanları, özel eğitim hizmetleri kapsamındaki yeterlilikleri, özel gereksinimli bireylerle ve aileleri ile çalışırken yaşadıkları zorluklar ve bu zorluklara yönelik çözüm önerileri, özel eğitim hizmetleri kapsamında yeterli rol alıp almadıkları ve özel gereksinimli bireylerle çalışırken hakları konusunda koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici tedavi ve rehabilite edici boyutuna yapabilecekleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmada model olarak karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Çalışmada nicel veriler ölçek yöntemi kullanılarak, nitel veriler ise görüşme sorularıyla elde edilmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda uygun örneklem temel alınarak, Türkiye Cumhuriyeti'nde kamu ve özel sektörde görev almakta olan 214 sosyal hizmet uzmanına ulaşılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise, sözü edilen uzmanlardan amaçlı ve kolay ulaşılabilir durum örneklemesine uygun olarak 21 uzmana ulaşılmıştır. Veri toplama araçları ise, nicel boyutta Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğidir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Yalpaze ve Türküm (2018) tarafından gerçekleştirilmiştir. Nitel boyutta ise, araştırmacı tarafından geliştirilen özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Nicel veriler analiz edilirken ise normallik testi betimsel istatistikler, Mann Whitney U ve Spearman Korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Nitel veriler analiz edilirken içerik analizinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda uzmanların engellilere yönelik çok boyutlu tutum ölçeğinden aldıkları puanlar değerlendirildiğinde, en düşük puanı davranış boyutundan aldıkları görülmüştür. En yüksek puan ise duygu boyutunda gözlenmiştir. Bağımsız değişkenlere göre tutum ölçeği değerlendirildiğinde ise, bir tek cinsiyetine göre ölçekte yer alan duygu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda sonuçlar değerlendirildiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitim ve engellilerle ilgili mesleki bilgi ve becerileri olsada destek eğitim almaları gerektiği, özel eğitim kurumlarındaki mesleki uygulama alanlarının yetersiz olduğu bu kurumlarda yeterince rol almadıkları ve bu sebeplede özel gereksinimli bireylerin ve ailelerin ihtiyaç duydukları hizmetlere zamanında erişemedikleri, üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, özel eğitim, sosyal hizmet, sosyal hizmet uzmanı, uzmanların rol ve sorumlulukları

Abstract

The Attitudes Of Social Work Experts Towards Disabled Individuals And Their Opinions On The Role Of Social Works In Special Education

AKÇAY Miyase

Master Thesis, Department of Special Education

Thesis Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Başak Bağlama YÜCESOY

June 2021, 110 Page

This research is a mixed research aiming to get the views of social workers about the attitudes of disabled people and the role of social services in special education. In the quantitative aspect of the study, the attitudes of social workers towards disabled individuals were evaluated. In the research, the level of attitudes of social workers towards the disabled; Does it differ according to age, gender, education level, working with a disabled person, professional seniority, working with a disabled person before, working with a disabled person's family before, having a disabled relative and participating in a disability-related education? analyzed on the basis of independent variables such as. And the correlation of the scores of the social workers from the sub-dimensions of the Multidimensional Attitude Scale towards the Disabled was examined. In the qualitative aspect of the study, the views of social workers on the role of social services in special education were evaluated in detail. While evaluating the roles of social services in special education; Their roles and responsibilities in the practices for individuals with special needs, their professional practice areas in special education institutions, their competencies within the scope of special education services, the difficulties they experience while working with individuals with special needs and their families, and solution suggestions for these difficulties, whether they take a sufficient role within the scope of special education services, While working, it was emphasized what they could do to protect, prevent, support, develop, treat and rehabilitate their rights.

Convergent parallel design from mixed method research was used as a model in the research. In the study, quantitative data were obtained using the scale method, and

qualitative data were obtained by interview questions. Based on the appropriate sample in the quantitative dimension of the research, 214 social workers working in the public and private sectors in the Republic of Turkey were reached. In the qualitative aspect of the research, 21 experts were reached from the above-mentioned experts in accordance with the purposeful and easily accessible case sampling. Data collection tools are the Multidimensional Attitude Scale towards Disabled Persons in quantitative dimension. The adaptation of the scale to Turkish was carried out by Yelpeze and Türküm (2018). In the qualitative dimension, it is a semi-structured interview form about the role of social services in special education developed by the researcher. While analyzing quantitative data, normality test, descriptive statistics, Mann Whitney U and Spearman Correlation coefficient were used. Content analysis was used while analyzing qualitative data.

In the quantitative dimension of the study, when the scores of the experts from the multidimensional attitude scale towards the disabled were evaluated, it was seen that they got the lowest score from the behavior dimension. The highest score was observed in the emotion dimension. When the attitude scale was evaluated according to the independent variables, it was determined that there was a statistically significant difference between the scores they got from the emotion sub-dimension in the scale according to only one gender. When the results in the qualitative dimension of the research are evaluated, it is seen that social workers should receive support training even if they have special education and professional knowledge and skills about the disabled, they do not take a sufficient role in these institutions where the professional practice areas in special education institutions are insufficient, and therefore individuals and families with special needs cannot access the services they need in a timely manner. , has been emphasized.

Keywords: disability, special education, social service, social worker, roles and responsibilities of experts

İçindekiler

Onay	1
Etik İkelere Uygunluk Beyanı	2
Teşekkür	3
Özet	4
Abstract	6
İçindekiler	8
Tablolar Listesi.....	12
Kısaltmalar	14

BÖLÜM I

Giriş.....	15
Problem Durumu	15
Araştırmanın Amacı	18
Araştırmanın Önemi	19
Sınırlılıklar.....	21

BÖLÜM II

Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar.....	23
Kavramsal Temeller	23
Engellilik Kavramı	23
Özel Gereksinimli Birey.....	24
Özel gereksinimlilik nedenleri	25
Doğum Öncesi Nedenler (Prenatal Nedenler).....	25

Doğum Sırasındaki Nedenler (Perinatal Nedenler).....	25
Doğum Sonrasındaki Nedenler (Postnatal Nedenler)	25
Özel gereksinim türleri	25
Zihinsel yetersizliği olan birey	26
Otizm spektrum bozukluğu olan birey	26
Bedensel engelli olan birey	26
Görme engelli olan birey	26
İşitme engelli olan birey	27
Özel yetenekli birey.....	27
Özel Gereksinimli Bireylerin Eğitimi ve Rehabilitasyonu	27
Özel eğitim	27
Özel eğitimin ilkeleri.....	29
Özel eğitimin amaçları	30
Rehabilitasyon	30
Sosyal Hizmet ve Engellilik	31
Sosyal Hizmet ve Sosyal Hizmet Mesleğinin Tanımı	31
Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik ilkeleri.....	32
Sosyal Hizmetin Amacı.....	34
Sosyal Hizmet Uzmanı (Sosyal Çalışmacı).....	35
Sosyal Hizmet Uzmanının Rol ve Görevleri.....	36
Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Sorumlulukları.....	37
Sosyal Hizmet ve Engellilik	40
Engellilikte Gelişen Modeller	40
Engellilik alanında sosyal hizmet uygulamaları.....	41
İlgili Araştırmalar	43

BÖLÜM III

Yöntem.....	49
Araştırma Modeli	49
Çalışma Grubu.....	50
Veri Toplama Araçları.....	51
Kişisel Bilgi Formu	51
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği.....	52
Görüşme Formu.....	52
Verilerin Toplanması.....	53
Verilerin Analizi.....	53

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorum.....	55
Nicel Boyuta İlişkin Bulgular.....	55
Nitel Boyuta İlişkin Bulgular	67

BÖLÜM V

Tartışma.....	83
---------------	----

BÖLÜM VI

Sonuç ve Öneriler.....	86
Sonuç	86
Araştırmanın Nicel Boyutunun Sonuçları	86
Araştırmanın Nitel Boyutunun Sonuçları.....	87
Öneriler.....	89

İlerki Araştırmalara Yönelik Öneriler	90
KAYNAKÇA	91
Ekler	100
Ek 1. Bilgilendirme ve Kişisel Bilgi Formu	100
Ek 2. Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	102
Ek 3. Görüşme Soruları	104
Ek 4. Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği (Eytö) Kullanım İzni	106
Ek 5. İntihal Raporu	107
Ek 6. Özgeçmiş	108

Tablolar Listesi

	Sayfa
Tablo 1. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	55
Tablo 2. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Bazı Mesleki Özelliklerine Göre Dağılımı.....	56
Tablo 3. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanları.....	57
Tablo 4. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yaş Gruplarına Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	58
Tablo 5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Cinsiyetine Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	59
Tablo 6. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Eğitim Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	60
Tablo 7. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Kıdemine Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	61
Tablo 8. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Daha Önce Özel Gereksinimli Bireyler İle Çalışma Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	62
Tablo 9. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Daha Önce Özel Gereksinimli Bireylerin Aileleri İle Çalışma Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	63
Tablo 10. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bir Yakını Olması Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	64
Tablo 11. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireyler İle İlgili Bir Eğitime Katılma Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması.....	65
Tablo 12. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlar Arasındaki Korelasyonlar.....	66

Tablo 13. Araştırma Kapsamında Elde Edilen Veri Setine Göre Oluşturulan Ana Ve Alt Temalara İlişkin Bilgiler.....	67
Tablo 14. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Uygulamalardaki Rol Ve Sorumlulukları İle İlgili Görüşleri.....	69
Tablo 15. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Eğitim Kurumlarındaki Mesleki Uygulama Alanları İle İlgili Görüşleri.....	70
Tablo 16. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Eğitim Hizmetleri Kapsamında Görev Almak İçin Mesleki Bilgi Ve Becerilerinin Yeterlikleri Konusundaki Görüşleri.....	71
Tablo 17. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireyler İle Çalışırken En Fazla Zorlanılan konu (lar) İle İlgili Görüşleri.....	73
Tablo 18. Sosyal Hizmet Uzmanlarının, Özel Gereksinimli Bireylerin Aileleri İle Ne gibi Çalışmalar Yaptıkları İle İlgili Görüşleri.....	74
Tablo 19. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylerle Çalışırken Karşılaşabileceği Sorunlar İle İlgili Görüşleri.....	75
Tablo 20. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylerle Çalışırken Karşılaşabileceği Sorunlara Çözüm Önerileri İle İlgili Görüşleri.....	76
Tablo 21. Özel Eğitim Merkezine Devam Eden Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımı İçin Sosyal Hizmet Uzmanı Ne Tür Mesleki Faaliyetler Gerçekleştirebileceğine İlişkin Görüşleri.....	77
Tablo 22. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireyler Ve Aileleri Ne Tür Sosyal Yardım Ve Hizmetlerden Yararlanabildikleri İle İlgili Görüşleri.....	78
Tablo 23. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Eğitim Hizmetleri Kapsamında Yeterince Rol Aldıkları İle İlgili Görüşleri.....	79
Tablo 24. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylerle Çalışırken Hakları Konusunda; a) Koruyucu, b) Önleyici, c) Destekleyici, d) Geliştirici Tedavi ve Rehabilitasyon Boyutuna Yapabilecekleri İle İlgili Görüşleri.....	81

Kısaltmalar

BEP	: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
EYÇBTÖ	: Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği
EYTÖ	: Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NAWS	: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
SHU	: Sosyal Hizmet Uzmanı
SHUDER	: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
SİR	: Sosyal İnceleme Raporu
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
TDK	: Türk Dil Kurumu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

BÖLÜM I

Giriş

Araştırmanın bu bölümünde; problem durumu, amacı ve alt amaçları, önemi, varsayımları ve sınırlılıklarının yanı sıra araştırmanın genelinde adı geçen kavramlardan bazılarının tanımlarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de engelli bireyler toplumun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Engelli birey, doğum anında veya doğum sonrasında oluşan bir rahatsızlık ya da kaza sebebiyle fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerini belirli oranda yitirmiş, normal hayatın gerekliliklerine uyamayan veya uymakta zorlanan bireylerdir (Kavaklı & Özkara, 2012). Bireysel ve toplumsal olarak sonuçları bulunan engellilik oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir yapıda olduğundan net bir tanımlama yapmak güçtür (Camkurt, 2013). Geniş anlamıyla engellilik, sosyal yaşama dahil olmada kısıtlı olma, belirli etkinlikleri ve sosyal hayat için gerekli rolleri uygulamasına engel olan durumdur. Engelli olmaya sebep olan yetersizlik, düzeltilmesi olası olmasa da, rehabilite edilebilecek bir durum olarak kabul edilmektedir (Alvar, 2014).

Her birey için olduğu gibi engelli bireyler içinde bağımsız olarak yaşama katılma, kendi kendine yetebilme ve topluma uyum sağlamalarında yetersizlik durumlarına uygun verilecek eğitimler oldukça önem taşımaktadır. İster normal gelişim gösterebilir isterse engelli olsun her bireyin eğitim alması en temel hakkıdır (Koçoğlu, 2019). Eğitimle birlikte bireylerde olumsuz davranışların ortadan kalkması veya azalması ve bu davranışların yerini olumlu davranışların alması hedeflenir. İstendik yönde değişimi hedefleyen eğitim, aynı zamanda özel eğitime gereksinim duyan kişilerin eğitimi içinde ana noktadır (Güldü, 2010). Engelli bireylere eğitim verilirken bireysel farklılıklarına özen gösterilmeli ve bireysel derslerle desteklenmelidirler. Yaşlılarından fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal özellikleri farklılık gösteren engelli çocukların hayatlarını sağlıklı ve aktif olarak devam ettirebilmeleri adına beceri kazanmalarını sağlamak hedefiyle özel çaba harcanmalıdır (Sakınmaz, 2020).

Günümüz eğitim yöntem ve teknikleri, bireylerin farklılıklarına dikkat edilerek bireysel gereksinimler doğrultusunda planlanmaktadır. Her birey için eğitim almak bir haktır, bu hakkın engelli bireyler için de uygulanması gerektiği hukuksal olarak ulusal ve uluslararası düzenlemelerle kabul edilmiştir (Taşdemir, 2016). Çocukların gelişmesi, korunması ve hayata katılımına yönelik haklarının yasal güvenceye alındığı Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28. Maddesinde; çocukların eğitim hakkına sahip olduğu belirtilmiş, 23. Maddesinde ise; özel engelli çocukların saygınlıklarını koruyarak özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal hayata aktif katılımını sağlayan eğitim düzenlemeleri taraf devletlerin eksiksiz yerine getirmeleri vurgulanmıştır (Çocuk Hakları Sözleşmesi, 2015).

Türkiye’de engelli olan bireylere verilen eğitim; resmi ve özel eğitim veren kurumlarda, ilköğretimin verildiği okullarında, mesleki eğitim veren merkezlerde, üniversitelerde ve rehabilitasyon merkezlerinde verilmektedir. Engelli bireylere bu eğitim kurumlarında özel gereksinimlerine göre gereken tedbirler alınarak eğitim hizmeti sunulmaktadır (Özürlü Çocuklara Yönelik Rehabilitasyon ve Öz.Eğt.Hiz.Çalışma Raporu,2002). Engelli bireylerin eğitim ve rehabilitasyonu sağlanırken, ailelerin de bu sürece aktif katılımı önemlidir. Aileler bu sürece dahil edilirken, çocuğunun hakkında gerekli bilgilere ulaşması, çocuğuna davranışlarının olumlu yönde olması ve çocuğa verilen eğitimin ev ortamında da devamı ve sürekliliği hedeflenir (Demirel, 2005). Engelli bireylerin eğitimi ve rehabilitasyonu konusunda bütüncül yaklaşmak, bireylere sunulacak hizmetlerin etkisini arttıracaktır. Özel eğitim alanında, özel eğitim öğretmenleri, çocuk gelişimi ve okul öncesi öğretmenleri, odyoloji, fizyoterapistler, rehber öğretmenler, psikologlar, dil ve konuşma uzmanları gibi çeşitli meslek dallarının yanında sosyal hizmet uzmanları da bütüncül bakış açılarıyla bu alana destek veren bir meslektir (Tekindal & Özden, 2017). Sosyal hizmet uzmanlarını ekipte yer alan diğer mesleklerden ayıran özellikleri, hem bireysel hem de toplumsal gelişimi destekleyerek, özel gereksinimli bireylerin, ailelerin ve toplumun güçlü taraflarını ortaya çıkarmak, gereksinimleri belirlemek ve kişilerin hayal ettikleri yaşamı elde etmelerinde destek olarak işbirliği içinde katkı sağlamalarıdır (Australian Association of Social Workers, 2016).

Sosyal hizmetin odak noktası insanların her bakımdan iyilikleri ve gelişmeleridir. Sosyal bir varlık olan insanı ele alırken sosyal hizmet, kişileri tek başına değil çevresi ile birlikte ele almaktadır. Meslek ve disiplin olarak sosyal hizmet uygulama alanı oldukça geniş bir yapıda olup, kişilerin, grupların ve toplumun refahını ve mutluluklarını hedeflemektedir (Ergüt, 2019). İnsanların yaşam koşullarını iyileştirme ve onların işlevselliklerinde artışı amaçlayan sosyal hizmet, insanı ana odağı görmesi ve uygulamaya dayanması özelliğiyle başka mesleklerden ayrılır (Salman, 2019). Sosyal hizmet bütün insanların iyilik hallerini ve işlevselliğini arttırmayı hedeflese de önceliğini savunmasız ve dezavantajlı olan (özel gereksinimli, yaşlı, lgbt, çocuk, azınlıklar, vb) bireylere ve gruplara vermektedir (Selcik & Güzel, 2016).

Geniş uygulama alanı bulunan sosyal hizmetin çalışma yürüttüğü alanlarından biri de engelliliktir. Engelli kişiler ve bu kişilerin aileleri ile çalışmalar yürüten sosyal hizmet uygulayıcılarının, koruyucu-önleyici, geliştirici ve rehabilite edici görevleri bulunmaktadır (Erkan, 2003). Farklı özelliklere sahip olmak bir takım problemler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu problemler, kişilerin sosyal yaşamdan ayrışmasına ve bireysel dünyasına kapanmasına sebep olmaktadır. Kendi hayatına terk edilen ve toplumdan soyutlanan engelli bireylerin yaşadıkları olumsuzluklardan aile bireyleri ve onlara bakım veren yakınları da etkilenmektedir (Kot & diğ., 2018). Engelli bireylerin kültürel, toplumsal ve ekonomik olarak erişmesi gereken temel hizmetlere erişememesi diğer bir engel türü olarak görülmektedir (Genç, 2015). Aileler için doğuştan veya sonradan gelişen bir nedenden ötürü, engelli bir çocuğu olması oldukça zor bir duygudur. Durumun oluşmasından itibaren aileler çeşitli tepkiler (üzüntü, utanç, kendini suçlama, öfke, vb) ve durumla baş etme deneyimleri yaşamaktadırlar (Karataş & diğ., 2006). Ebeveynler, engelli bireyin tanı, tedavi, rehabilitasyon ve eğitime erişiminde sosyal desteğe ihtiyaç duyarlar.

Sosyal hizmet mesleği, bireyi içinde yer aldığı çevreyi hem etkileyen, hemde bu çevreden etkilenen olarak ele alıp bir bütün olarak değerlendiren bir alandır. Engelli bireylerin yaşantısında en önemli kişiler aile bireyleridir ve aileleri bir yandan bireyin gelişimi desteklerken, bir yandan da bireyin gelişim ve eğitimi sürecinde meydana gelen sorunlarla baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu zorlu durumla baş etmede engelli

birey ve ailesinin her boyutta desteklenmesinde onlara verilen hizmetlerin önemi ortaya çıkmaktadır (Güler, 2006). Engellilik alanında uygulanan bütün çalışmalarda en önemli hedef özel gereksinimli bireylerin yaşamın tüm alanında toplumla bütünleşmesini sağlamak ve sosyal refah seviyesini attırmaktır (Tekindal & Özden, 2017). Sosyal hizmet uzmanları engelli bireyler ile çalışırken, müracatçıların iyilik hali için bir çok yaklaşımı göz önüne alarak destek sistemlerini harekete geçirerek bireyin güçlendirilmesine yönelik çalışmalarını gerçekleştirir. Engelli bireyler ekonomik, ruhsal ve toplumsal sorunların çözümünün yanında, bireyin tedavi, rehabilitasyon ve eğitime erişiminde de psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu sosyal desteği sağlamakta güçlük çeken engelli bireyler için uygulanan destek hizmetleri ve bu bireylerin topluma kazandırılması önemlidir (Karataş & diğ., 2006).

Bu doğrultuda engelli bireylerin, özellikle eğitimi ve rehabilitasyonu sürecinde ne tür sorunlar ile karşılaştıklarını, ihtiyaçlarının neler olduğunu, yaşama aktif katılımını sağlamak için uygulanması gereken desteklerin neler olduğunu, sorunların önlenmesinde ve çözümlenmesinde sosyal hizmetin ve sosyal hizmet mesleğinin profesyonel uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının rollerinin neler olduğu ve engelli bireylere yönelik tutumlarının belirlenmesi amacı ile bu çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşlerinin incelenmesidir.

Bu genel amaç ışığında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt bulmaya çalışılmıştır:

1. Sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları nasıldır?
2. Sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları;
 - Yaş,
 - Cinsiyet,

- Eğitim düzeyi,
- Engelli bireyle çalışmış olma durumu,
- Mesleki kıdem,
- Daha önce engelli bir birey ile çalışma durumu,
- Daha önce engelli bireylerin aileleriyle çalışma durumu,
- Engelli bir yakını olma durumu
- Engellilik ile ilgili bir eğitime katılma durumuna göre farklılık göstermekte midir?

3. Sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri nasıldır?

Araştırmanın Önemi

Uygulamalı bir meslek ve disiplin olan sosyal hizmetin uygulayıcıları olarak görev yapan sosyal hizmet uzmanları (SHU), bireylerle, ailelerle, gruplarla, toplumla, mikro, mezo ve makro boyutta çalışmalar yapmaktadırlar (Doğan & Duyan, 2015). Sosyal hizmet, kişilerin, ailelerin ve toplumun güçlenmesi ve işlevselliklerinin artması hedefi ile yapılan müdahalelerin tamamıdır. Çalışmalarının merkezine sadece bireyi almakla yetinmez, bireyi çevresi ile birlikte değerlendiren mesleki müdahaleler gerçekleştirir (Kara, 2019).

Sosyal hizmet, ülkedeki yaşayan farklı gruplara hizmet vermeyi ve o ülkede yaşayan insanların yaşam kalitesini arttırmaya yönelik hizmet veren mesleklerden biridir (Duyan, 2010). Bu farklı gruplardan biri de özel gereksinimli bireylerdir. Birey özel gereksinimi ile başetmeye çabalarırken, bir taraftan da içinde yaşadığı çevreye uyum için çaba harcamaktadırlar. Bu durumla baş etmelerinde özel gereksinimli bireyler sosyal desteğe gereksinim duyarlar. Sosyal hizmet mesleğinin odağı müracatçının sosyal olarak işlevselliğini arttırmak, sorunlarla baş etmesinde destek sağlamaktır. Bu desteği sağlarken sadece engeli olan bireylerle değil, bireylerin ailelerinin de yaşam şartlarını ve

refahlarını dikkate alarak, baş etmeye çalıştıkları sorunların azalması amacıyla sosyal politikaların düzenlenmesini içeren boyutlar taşımaktadır. Sosyal hizmet uzmanları (SHU), müracaatçı sistemi için etkili uygulama yaparken sadece soruna değil, soruna sebep olabilen bütün etkenleri sürece dahil ederek, bireyle beraber sosyal çevresinide düşünerek müdahalelerinde bütüncül bakış açısı sergilemesi gerektiğinin farkındadırlar. Bütüncül bakış açısından yola çıkarak bireyle uygulama yaparken, bir yandan da aile ve toplum boyutunda uygulamalar yaparak, kişinin sosyal etkililiğini arttırılabilmesini sağlar.

Engellilik alanında sosyal hizmet uygulamaları, engelli kişiler ile mikro boyutta, bu bireylere karşı uygulanan toplumsal dışlanma ve ayrımcılığı önlemek içinde makro boyutta çalışmayı ve hak savunuculuğunu içine alan uygulamalardır. Yasal olarak sosyal hizmet uzmanı çalıştırma zorunluğu bulunmasa da, engeli olan kişilere ve ailelerine en kolay ulaşılabilir hizmet olan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, okulöncesi ve ilköğretim eğitimi sosyal hizmet alanı için önemli yer arz etmektedir. Eğitim içerisinde, sosyal hizmetin uygulayıcısı olan uzmanlar çok boyutlu uygulamalar ve müdahale çalışmalarıyla yetersizliği olan bireylerin kaliteli bir yaşam sürmeleri için önemli roller üstlenebilmektedirler (Tekindal & Özden, 2017).

Bu araştırmadan elde dilecek bulgular, engelli bireylerin eğitimi için büyük öneme sahip özel eğitimde, sosyal hizmet disiplini doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarının rol ve görevlerinin değerlendirmesi ve sosyal hizmet uygulamalarının engelli bireyler açısından önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çalışma özel eğitime devam eden engelli bireylerin eğitimi ve rehabilitasyonunu ailesel ve toplumsal boyutta ele alınarak uygulamalar yapılması, sosyal ve yasal haklarından, kaynaklardan yararlanılması, bireyin eğitim ve rahabilasyonu için sosyal hizmet müdahalelerinin gerçekleştirilmesi ve sosyal hizmet uzmanlarının tutumlarının ve görüşlerinin, engelli bireylerin süreçlerinde ne denli öneme sahip olduklarının anlaşılması bakımından katkı sağlayacaktır.

Sınırlılıklar

Araştırma;

- Türkiye Cumhuriyet'in de kamuda ve özel sektörde görev yapan, ulaşım sağlanan ve görüşmeyi kabul eden sosyal hizmet uzmanlarıyla,
- Sosyal hizmet uzmanlarının ‘‘Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği’’ ne ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri,
- Araştırma bulguları veri analizinde kullanılan analiz yöntemleri ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Özel gereksinimli birey: Doğum öncesinde, doğum anında veya doğum sonrasında farklı nedenlerden kaynaklı, gelişimsel özellikleri ile eğitim yeterlilikleri bakımından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren ve bireydir (Baykoç, 2015).

Özel Eğitim: Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri bakımından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Sosyal Hizmet: Kendisine insan haklarının ve sosyal adaletin ilkelerini temel alan; sosyal gelişmeyi, değişmeyi, kalkınmayı ve sosyal kaynaşmayı destekleyen, bireylerin iyilik hallerininin sağlanması amacıyla insan ilişkilerindeki problemleri çözüme kavuşturmayı, bireyleri güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi hedefleyen uygulama temelli bir meslektir (International Federation of Social Worker, 2014).

Sosyal Hizmet Uzmanı (Sosyal Çalışmacı): Sosyal hizmet mesleğini uygulamaya geçiren kişi olarak yeterli bilgiye ve mesleki değerlere sahip, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan güçlük yaşayan bireylerin, grupların ve toplumun sorunlarını belirleyip çözümlenmeye çalışırken sahip olduğu olanakları kullanan, bireyler ve aileleriyle mikro, gruplar ve örgütlerle mezzo, toplumlarda makro düzeyde

uygulamalar yapan ve uygulamalarını koruyucu-önleyici, destekleyici-rehabilite edici ve geliştirici boyutta devam ettiren meslek elemanıdır (Sürsavur, 2018).

BÖLÜM II

Kavramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırma için gerekli görülen kavramsal açıklamalara, tanımlamalara ve araştırma ile ilgilisi olan literatürde bulunan ve daha önceki süreçlerde yapılmış olan çalışmalara ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Kavramsal Temeller

Engellilik Kavramı

Engellilik bir çok kaynakta aslında aynı anlamı taşıyan değişik sözcüklerle yer almaktadır. En sık kullanılan, özürlü, sakat, engelli gibi kelimelerdir (Öztürk, 2011). Engelli kavramı; bireysel, sosyal ve toplumsal etkileri olan bir kavramdır. Sanayi devrimini sonrasında toplumsal yaşam içinde çok fazla duyulur olmuştur. Devrimle beraber doğuştan var olan engellilik haricinde iş kazası ile engellilikte de artış meydana gelmiştir. Gelişen sanayi ve teknoloji ile birlikte, sosyal yaşamın aktifliği ve toplumsal boyutta ki gelişmelerin etkisi ile ev ortamında kapalı olan engellilerin toplumsal hayata katılım istekleri toplumdaki diğer insanlar ve kurumlar tarafından görünür olmuştur (Genç & Çat, 2013). Ülkemiz de genellikle özürlü, engelli kavramları kullanılmakta, fakat işlev farklılıklarından dolayı malüllük, yetersizlik, özel gereksinimlilik gibi kavramlarında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Yasal olarak kalkmış veya güncellenmiş olsa da tarih içerisinde akli zayıf, kör, sağır, dildiz gibi kavramlar kullanılmıştır (Şişman, 2012).

Engellili bireyler için kullanılan özürlülük kavramı 1980'lere kadar temel alınmış, 1983'te Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) engelliliği, “fiziksel ve ruhsal bir noksanlık sonucu uygun bir işi sağlama, o işi koruma ve bu işte ilerleme ihtimalleri önemli bir biçimde azalmış bir kişi” olarak ifade edilmiştir (Seyyar, 2001). Çeşitli sebeplerden kaynaklı meydana gelen engelliliği Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1980), yetersizliği veya özürlüden dolayı yaşına, cinsiyetine, toplumsal ve kültürel sebeplerden kaynaklı bireyden beklenen rollerin birey tarafından gerçekleştirilememesi olarak tanımlamıştır. TC. Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı (2007) ‘de engelliliği,

doğumda ya da doğum sonrasında gelişen kaza veya bir hastalık sonucunda bireyin fiziksel, bilişsel, ruhsal ve sosyal becerilerinde belirli düzeyde devamlı azalma ile kayıplara sebebiyet veren, uzuv eksikliği veya hasarı neticesinde normal hayat gerekliliklerine uyumda ve günlük gereksinimlerini yerine getirmede zorluk olarak tanımlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) engelliliği farklı açılardan ele alarak üç farklı tanım üç ortaya çıkarmıştır;

- Yetersizlik (Impairment): Bireyin tıbbi teşhis sonucunda anatomik, fiziki ve psikolojik özelliği nedeni ile bazı fonksiyonlarını yerine getirememesi veya yerine getirmesi de sınırlı kapasiteye sahip olmasıdır.
- Özürlülük (Disability): Bireyin bir aktiviteyi yerine getirmede sınırlı ve kısıtlı kalmasıdır.
- Engellilik (Handicapped): Bireyin yetersizliği sebebi ile toplumsal ve kültürel etkenlerle ilişkili olarak kendisinden beklenen rolleri yerine getirmede sorun yaşama durumudur (WHO, 1980).

Özel Gereksinimli Birey

Her birey, özellikleri bakımından diğerinden farklıdır. Bireysel farklılıklar fiziksel, zihinsel ve ruhsal olarak gruplanabilir. Her birey kendine has özellikleri doğrultusunda öğrenme hızına ve duygusal yapıya sahiptir (Kıcaali, 1998). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği engelli bireyi, “Çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey” olarak tanımlamıştır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanuna göre engelli birey; bedensel, bilişsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde belirli düzeydeki kayıpları sebebiyle toplumsal yaşama, tüm bireylerle aynı imkanlarda tam ve etkili bir şekilde katılımını sınırlayan davranışlar ve çevre şartlarından etkilenen bireydir (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun /Madde 3).

Özel gereksinimlilik nedenleri

Bireylerin engellilik durumları birçok sebeple ortaya çıkmaktadır. Engelli olmanın sebepleri, doğum öncesinde, doğum anında ve doğum sonrasında olarak toplanabilmektedir (Karaman, 2018).

Doğum Öncesi Nedenler (Prenatal Nedenler)

Çocuğa anne-babasından genler yoluyla miras kalan genetik nedenlerden, döllenme esnasında veya döllenmenin sonrasında anne veya babadan gelen kromozomların eksik veya fazla oluşundan kaynaklanan nedenlerden, genetik ya da kromozomal bir sorun, olmadığı halde bedenin veya organların oluşum özelliklerinden kaynaklı ve annenin hamilelik esnasında rahatsızlık geçirmesi, sağlıklı ve yeterli beslenmemesi, madde kullanımı gibi çevresel sebeplerden kaynaklı özel gereksinimlilik durumunun oluşmasıdır (Kırcaali, 1998).

Doğum Sırasındaki Nedenler (Perinatal Nedenler)

Bebeğin zamanından çok erken ve düşük kiloda doğması veya doğumun uzun sürmesi ya da zor doğum olması sebebiyle oksijen yetmezliğinden kaynaklı özel gereksinimlilik durumunun oluşmasıdır (Kırcaali, 1998).

Doğum Sonrasındaki Nedenler (Postnatal Nedenler)

Bazen engellik durumu, yeterli ve dengeli beslenmemekten, farklı hastalıklardan ve bir kaza sonucuna bağlı olarak, çocuğun sevgi ve kabul görmesi gibi kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarının giderilmemesi, ihmal ve istismar edilmesi gibi sebeplerden kaynaklanan engellilik durumunun oluşmasıdır (Kırcaali, 1998).

Özel gereksinim türleri

Ülkemizde engelli bireyler, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Resmi Gazete, 2018).

Zihinsel yetersizliği olan birey

Sosyal yaşama uyum ve iletişim şekillerinde sınırlılıkları olan, yetersizlik düzeyine göre (hafif, orta, ağır ve çok ağır zihinsel yetersizlik), kişisel bakım, günlük hayat ve temel akademik becerileri kazanamayan, hayatı boyunca gözetime, bakıma ve özel eğitim desteğine gereksinim duyan bireydir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Otizm spektrum bozukluğu olan birey

Türk Dil Kurumuna göre otizmin kelime anlamı, ie yöneliklik olarak açıklanmaktadır (TDK, 2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği otizimli bireyi; ‘‘Sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılıkları nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey’’ olarak tanımlamıştır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Otizimli bireylerin belirtileri birbirinden farklı olmakla birlikte davranışlarında etkili olan sosyal, ruhsal ve iletişim gibi alanlarda problemleri vardır. Otizm, bireylerde konuşma yetisinin gelişmemesi yada geç konuşma, insalar yerine cansız varlıklarla ilgilenme ve yenileyen davranışlar gibi kendini gösteren bir yetersizliktir (MEB, 2002).

Bedensel engelli olan birey

Çocuğun eğitim performansını negatif yönde etkileyen, kas ve iskelet sistemindeki yetersizlik ve fonksiyon kaybına neden olan engel durumudur (Öztürk, 2011). ‘‘Ortopedik yetersizlik, sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar ve kazalar sonucunda kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirmemesidir’’ (Özyürek, 1998). Fiziksel engel, doğuştan olabileceği gibi, daha sonra meydana gelen kaza ya da bir hastalığa bağlı olarakta olabilmektedir.

Görme engelli olan birey

Tamamen veya kısmi olarak, bir ya da iki gözünde görme yetisini yitirmiş olması durumudur. Görme engeli sosyal yaşam ve eğitim alanında aksamalara neden olan ve özel eğitim gerektiren bir yetersizlik türüdür. Göz protezi kullananlar, geleneksel

kullanımda tavuk karası şeklinde tanınan gece körlüğü olan bireyler bu gruba girer (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002).

İşitme engelli olan birey

İşitme engeli olan bireyler, tek kulağı veya iki kulağı birden duyma yetisini kısmen ya da tamamen kaybetmiş bireylerdir. İşitme yetersizliği yüzünden işitme cihazı takan bireylerde bu gruptadır (Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002).

Özel yetenekli birey

Akranlarına oranla daha çabuk öğrenen, sanat, spor, yaratıcılık, liderlik gibi konularda kapasitesi yüksek, özel akademik kabiliyeti olan, ilgi alanları doğrultusunda kendi başına hareket etmekten hoşlanan bireyler özel yetenekli olarak tanımlanır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Özel Gereksinimli Bireylerin Eğitimi ve Rehabilitasyonu

Özel eğitim

Kişilerin hayata gözlerini açtıkları andan itibaren hayatın ölümle sonlanmasına kadar devam eden bir süreçtir eğitim. Bu süreç kişilerin gelişip, yetişmesi ve toplumsal yaşama uyumu için katkı sağlar. Eğitim bireylerin, hayatlarını kaliteli bir şekilde sürdürmesi, olumlu davranışlar sergileyebilmesi ve yaşamını idame ettiği toplum koşullarına uyum sağlayabilmesini amaçlar. (Kuli & Yıldırım, 2019).

Eğitim; En geniş anlamı ile kişilerin toplum yaşamında yerini alabilmesi için bilgi ve beceriler edinmesinde etken olan sosyal süreçlerin tümüdür (Arslan, 2009). Her bireyin bir diğerinden farklı bedensel, ruhsal ve bilişsel özellikleri olabilmektedir. Bedensel , iletişimsel, motor ve bilişsel özellikleri açısından bazı çocuklar akranlarına oranla yetersizlik gösterebilmektedir. Kişilerin eğitimden eşit oranda yararlanabilmesi için yaşanan toplumdaki tüm kişi ve grupların gereksinimleri belirlenmesi ve eğitim sisteminin bu grupları da dikkate alarak oluşturulmalıdır (Işıkhan, 2019). Gelişim alanlarındaki yetersizlik sebebiyle bu çocukların eğitiminde, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalabilmekte ve çocuklar özel eğitime ihtiyaç duymaktadır. Eğitim özel

gereksinimli bireylerin yaşama aktif katılımı ve gelişimi açısından önemi bir konudur ve bu sebeple eğitimin her birey için eşit ve erişilebilir olması önemlidir.

Özel eğitim, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, normal gelişim gösteren yaşlıları gibi bireysel ve toplumsal olarak hayatlarını bağımsız olarak devam ettirebilmeleri için gereken eğitimin verilmesidir. Eğitim her bireyin hakkı olduğu hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde yasal düzenlemelerle açıklanmıştır (Toydemir, 2019). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği özel eğitimi; “Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak tanımlamıştır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu özel eğitimi: “özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programları ile bu bireylerin engel ve özelliklerine uygun ortamda sürdürülen eğitim” olarak tanımlamıştır (Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, 1983). Özel eğitim, normal gelişim gösteren öğrencilerden özellik olarak farklılığı olan öğrenciler için onların bireysel özelliklerine göre planlanmış ve çocukların yaşamlarını bağımsız olarak idame etme becerileri kazanmalarını en üst seviyeye çıkarmayı amaçlayan hizmetlerin tamamıdır (İftar, 1998). Akranlarından farklı gelişim özellikleri olan özel gereksinimli bireylerin eğitimleri için, özel programlara, teknik, araç, yöntem ve bu alanda eğitilmiş personele gereksinim duyulur. Özel eğitim multidisiplinel bir alandır ve bu nedenle özel eğitim ekibi çeşitli meslek guruplarından kişilerden oluşur (Kalkınma Bakanlığı, 2015).

Ülkemizde engeli olan kişilerin gelişimi normal olan akranları ile beraber eğitim almalarına önem gösterilmektedir. Engelli kişilerin eğitimleri, normal okullarda akranlarıyla beraber kaynaştırma eğitimi, normal okullarda açılan özel sınıflarda, engel türleri aynı olan çocukların birlikte eğitim aldığı ayrı okullarda, sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumuna bağlı olarak faaliyet gösteren rehabilitasyon merkezlerinde sürdürülmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Özel eğitim hizmetleri, okul öncesinde, ilk ve orta kademe okullarda, yüksek öğretim ve yaygın eğitim şeklinde özel gereksinimli bireylere hizmet sunmaktadır.

Özel eğitimin ilkeleri

Her mesleğin kendine özgü yöntemleri ve ilkeleri olduğu gibi özel eğitiminde kendine özgü ilkeleri bulunmaktadır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 5. maddesinde özel eğitim ilkelerini, “Türk milli eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda öğrencilere:

- a) Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin, bireysel farklılıkları, gelişim özellikleri ve eğitim ihtiyaçları dikkate alınarak eğitim hizmeti sunulması,
- b) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılması,
- c) Özel eğitim hizmetlerine erken dönemde başlanması,
- ç) Özel eğitim hizmetlerinin özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanıp yürütülmesi,
- d) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel performansları doğrultusunda amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitim görmelerine öncelik verilmesi,
- e) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini sürdürebilmeleri için kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması,
- f) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için BEP geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması,
- g) Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılmalarının sağlanması,
- ğ) Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışılması, esastır” şeklinde ifade etmiştir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Özel eğitimin amaçları

Dünyanın her yerinde uygulandığı gibi ülkemizde de engelli kişilerin yaşatları ile beraber eğitim almaları önemsenmiştir. Özel eğitim sınıfları ve okullarının en önemli amacı yetersizliği olan bireyleri normal okullarda eğitim alabilecek seviyeye ulaştırmaktır. Engelli çocukların eğitimi için büyük bir öneme ve yere sahip özel eğitimin amaçlarını şöyle sıralayabilir;

- Yaşadıkları toplum içindeki rollerini gerçekleştirebilen bireyler yetiştirmek,
- Günlük yaşam aktivitelerini yerine getirirken kendi kendine yetebilen becerileri kazanmalarını sağlamak.
- Engelli bireylerin yeterlilikleri ve yetenekleri yönünde üst öğrenime geçmeleri ve meslek edinme gibi alanlarda onları hayata hazırlamak.
- Sağlıklı ve yeterli beslenebilme alışkanlıkları edindirmek.
- Devamlı öğrenme alışkanlıkları kazandırmak.
- Çevresindeki sosyal olaylara ilgi göstermesi, bu çevrede olmaktan zevk alması, oyunlar ve derslerde işbirliğine açık olmasını sağlamak (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Rehabilitasyon

Rahabilitasyon sözcüğü, Türk Dil Kurumu sözlüğündeki anlamı ile “iyileştirme”dir. Rehabilitasyon kaybedilen bir yeteneğin bireye tekrardan kazandırılması, o yeteneğinin yerine koyabileceği farklı bir yeteneğini yerine koymasının sağlanmasıdır (Öztürk, 2011). Rehabilitasyon, engellilik alanına odaklanan ve özel gereksinimi bulunan bireylerin gereksinimlilik durumunu azaltmayı hedefleyen eğitim ve sorunları çözme sürecidir (Yavuzer & Ergin, 2006).

Rehabilitasyon ile sunulan hizmetler; tıbbi, mesleki ve sosyal rehabilitasyon olarak üç şekilde sunulur. Tıbbi rehabilitasyon, engelli bireylerin yetersizliklerinin tedavisi, mesleki rehabilitasyon, engelli kişilerin yetersizliğine ve sahip olduğu becerilere uygun iş becerisi kazandırmak ve ekonomik bağımsızlık kazanmasını sağlamak, sosyal rehabilitasyon ile, yaşanan topluma normal gelişim gösteren bireylerle eşit katılımını sağlamak için verilen destek hizmetleridir (Smagulova, 2009).

Engelli bireylerin eğitimi ve rehabilitasyonu birçok meslek alanının birlikte hareket etmesi gerektiren bir ekip işidir. Bu sebeple engelli bireylerin eğitim ve rehabilitasyonunda, özel eğitim öğretmenleri, fizyoterapistler, çocuk gelişimciler ve ana okulu öğretmenleri, dil ve konuşma bozuklukları uzmanları, pedereciler, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları görev almaktadır (Tekindal & Özden, 2017). Rehabilitasyon ekibinde yer alan her meslek elemanı, kendi mesleği açısından sürece katkı koyar ve meslek alanını temsil eder.

Sosyal Hizmet ve Engellilik

Sosyal Hizmet ve Sosyal Hizmet Mesleğinin Tanımı

Sosyal adalet, insan hakları, toplumsal refahın sağlanması ve toplum içindeki farklılıklara duyulan saygı sosyal hizmet mesleğinin merkezidir. Sosyal hizmet insanların yaşam kalitesini ve işlevselliğini en iyi seviyeye getirmeyi amaçlayan bir meslek ve disiplindir. 2828 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 3. Maddesinde sosyal hizmeti; “kişilerin ve ailelerin kendilerinden ve çevre şartlarından kaynaklı veya istekleri dışında meydana gelen maddi, manevi ve sosyal eksikliklerinin ortadan kaldırılmasına ve gereksinimlerinin giderilmesine, sosyal sorunlarını önleme ve çözümlenmede destek olunmasını ve hayat şartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini hedefleyen sistemli ve programlı hizmetler bütünü” diye tanımlamıştır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği ile beraber sosyal hizmeti temsil eden uluslararası kuruluş olan Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu 2014 genel kurulu küresel gözden geçirme raporu sosyal hizmeti; uygulamaya yönelik bir meslek ve disiplin olarak tanımlamış ve insanların sosyal olarak güçlenmesini, değişimlerini, sosyal yaşama uyumlarını sağlayıp, kişilerin refahlarını yükseltmek için yapılır diye açıklamıştır (Ifsw, 2014).

Sosyal hizmet bilgi ve tecrübeyi birlikte harmanlayarak bunu toplumun faydasına kullanması bakımından gelişen bir meslektir (Duyan, 2014). Sosyal hizmet mesleğinin hedefi yalnızca varolan problemleri çözümlenmek değil, diğer yandan da bu problemlerin kaynaklarına inerek nedenlerini bulmak, çözüme kavuşturmak, insanların iyilik hallerini sağlamaktır. Bu sebeptendir ki sosyal hizmet uzmanları yaptıkları çalışmalarda insan

haklarını temel alırlar (Zengin & Altındağ, 2016). Sosyal hizmetin meslekleşmesinde çeşitli güçlükler olmuştur, bu güçlüklerden en önemlisi mesleğin çıkış noktasının hayırseverlik, yardımlaşma ve dayanışmaya dayanmasıdır (Acar & Duyan, 2003).

Sosyal hizmet mesleği zamanla artan bilgi düzeyi ve değişen sosyal yapıyla doğru orantılı olarak çok farklı alanlarda kendini gösterecek her durumda odağı çevresi içinde bireydir. Yüzyıldan fazla zamandır var olan evrensel bir mesleğin hedef kitlesinin farklı birçok mesleğe göre daha fazla olması, tüm ülkelerde uygulanıyor olması ve bu mesleğin diğer kendisine yakın bilim dallarıyla bir bütünlük ile çalışması, üstünde uzlaşma ile tam bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır. Fakat tüm tanımların ortak noktası, insanlara yardım hizmeti sunmak amacıyla sosyal ve toplumsal işlevselliğin artırılmasıdır. Sosyal hizmet mesleği bütün insanlığın sosyal işlevselliği ile ilgileniyor olsa da, en esas görevi toplumun en savunmasız ve dezavantajlı gruplarının (çocuklar, ileri yaş bireyler, yoksul bireyler, zihinsel ve fiziksel olarak engelli olanlar, LGBT bireyler veya etnik kökenlerinden dolayı azınlıkta olanlar), sosyal adaletsizliğe, baskı ve ayrımcılığa uğrayan kişiler önceliğidir (Selçik & Güzel, 2016).

Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik ilkeleri

Etik ilkeler sosyal hizmetin temelidir, yapılan çalışmanın ana kaynağı ve sınırlarıdır. Etik ilkeler kapsamı dışında yapılan çalışma sosyal hizmet olamaz. Etik ilkeler için mesleğin yemini demek doğru olacaktır (Topçuoğlu, 2013).

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin 2004 yılında, meslek etik ilke ve sorumluluklarını temel alınarak "Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları" adıyla çıkardığı kitapçıkta sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı olan uzmanların bağlı oldukları etik ilkeleri ve sorumluluklarını 12 madde ile açıklamıştır (Sosyal Hizmet Derneği, 2004).

1. Her insanın kendine özgü bir değeri vardır ve bu değer onun saygı görmesini gerektirir.
2. Her insanın, başkasının hakkını ihlal etmemek koşuluyla, kendisini geliştirme hakkı ve toplumun gelişimine katkı verme sorumluluğu vardır.

3. Her toplum, yönetim biçimi ne olursa olsun, tüm üyelerinin en üst düzeyde yararı için işlev görmeli; üyelerinin kendilerini geliştirmeleri için gerekli koşul ve olanakları sağlamalıdır.

4. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve kaynağını bu Bildirge'den alan diğer uluslararası belgelerde ifade edilen, bireylerin ve grupların temel insan haklarına saygı gösterilmelidir.

5. Sosyal hizmet uzmanlarının kendilerinin yardımına ve tavsiyesine gereksinim duyan herkese (cinsiyet, yaş, özürlü olma, renk, ırk, toplumsal sınıf, dil, din, siyasal görüş ve cinsel tercih durumuna göre ayırım yapmaksızın) mümkün olan en iyi hizmeti sunar.

6. Sosyal hizmet uzmanları mesleki tutum, karar ve eylemlerinde sosyal adaletsizlikle mücadele eder. Bu nedenle:

- Özellikle incinebilir, baskı altındaki birey ve gruplarla birlikte ya da onlar adına toplumsal değişmeyi sağlamak için çaba gösterir;
- Öncelikle yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık gibi toplumsal sorunlarda odaklaşır;
- Toplumsal sorunlara ilişkin bilinç ve duyarlılık düzeyinin yükseltilmesini amaçlar ve karar sürecine etkin katılımı sağlamak için çalışır.

7. Sosyal hizmet uzmanlarının nesnel olma, mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme, uygulama yaptıkları alanlarda yetkin olma sorumlulukları vardır.

8. Sosyal hizmet uzmanları gizlilik, mahremiyet/özel hayatın korunması ve mesleki çalışmalarında elde ettikleri bilgiyi sorumlu bir biçimde kullanma ilkelerine uyar. Bu ilkelerle ülke mevzuatı arasında uyumsuzluk olduğu zaman bile gizlilik ilkesine bağlı kalır.

9. Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarıyla işbirliği içinde çalışır ve onları en üst düzeyde katılım için destekler. Müracaatçılarına çalışmalarının yararlarına ve iki olası risklerine ilişkin bilgi verir. Çalışmalarında öncelikle müracaatçıların yararını gözetir; bununla birlikte üçüncü kişileri de gözardı etmez.

10.Sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarından, sonuçları onların yaşamlarını etkileyebilecek eylemlerin belirlenmesinde, kendileriyle işbirliğine girmelerini ve sorumluluk almalarını bekler. Yasal zorlamanın gerekli olabileceği durumlarda, bir tarafın sorununun çözümü ilgili diğer kişilerin aleyhine sonuçlar doğuruyorsa, tarafların beyanları dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir. Ancak, sosyal hizmet uzmanlarından yasal zorlamanın kullanılmasını en aza indirmesi beklenir.

11.Sosyal hizmet uzmanları terörizm, işkence ya da benzer yollara başvuran kişi, grup, siyasal güç veya diğer güç odaklarına doğrudan ya da dolaylı bir biçimde destek vermez veya kayıtsız kalmaz.

12.Sosyal hizmet uzmanları, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nce hazırlanan Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumluluklarını kabul eder ve etik temele dayalı olarak karar verir.

Meslekleşme sürecinde sosyal hizmetin önemli dinamiği 'etik' tir ve sosyal hizmet meslek elemanlarının en önemli sorumluluklarındandır. Bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerinde doğuyu, iyiliği temel alan etik, odağı insan olan bir mesleğinde tabiki merkezi olarak kendini göstermektedir. Etik ilkelerin hedefi sosyal hizmet meslek elemanlarına yol gösterici olmak ve müracaatçıları korumaktır (Özateş, 2010).

Sosyal Hizmetin Amacı

İnsanların yaşam kalitelerini, işlevselliklerini, sosyal refahlarını arttırmak, ilgi ve yeteneklerini geliştirmelerine destek olmak, sosyal risklerin meydana gelmesini önlemek yani insanların ihtiyaçlarını gidermek ve bireylerin potansiyellerini geliştirmek sosyal hizmetin amaçları arasındadır (Beki, 2010).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS), sosyal hizmetin amaçlarını, 4 dört maddede açıklamıştır; 1) Sorun çözme ve sorunlarla baş etmede kişilerin gelişmesini sağlamak ve bireyi tek başına değil çevresi içinde ele almak. 2) İnsanlar ile onlara hizmet sağlayan, kaynak ve fırsatlar sunan sistemler arasında bağlantı kurmak. 3) Kaynakları ve hizmetleri sağlayan sistemlerin

etkili ve insani uygulamalarını ve etkinlikleri için teşvik etmek. 4) Sosyal politikaların geliştirilmesi ile iyileştirilmesi için katkı koymak.

Bu amaçlara Zastrow dört amaç daha eklemiştir:

1) İnsanların iyilik halini gözetmek, eşitsizliklerin, yoksulluğun ve sosyal adaletsizlikleri en aza indirmek. 2) Savunuculuk yaparak, sosyal ve ekonomik eşitliği sağlayan politikalar ile hizmetlerin devamlılığını sağlamak. 3) Sosyal hizmet çalışmalarının güçlenmesi için bilgi ve becerilerin geliştirilmesini sağlamak. 4) Kültürel farklılıkları dikkate alarak uygulamaları geliştirmek (Zastrow, 2010).

Sosyal Hizmet Uzmanı (Sosyal Çalışmacı)

Sosyal hizmet, önceleri yardımseverlik ve gönüllülük olarak yapılan belli bir organizesi olmadan yürütülen hizmet iken, değişen toplum yapısı ve bundan kaynaklı gelişen sosyal sorunlarla baş etmede etkili olunamaması sebebiyle, yapılan bu hizmetlerin mesleğe dönüşmesi zorunluluğu oluşmuştur (Sürsavur, 2018). Bu zorunluluk beraberinde mesleği uygulamaya sokacak, alan ile ilgili eğitim almış profesyonellere gereksinim duyulması sonucunu doğurmuştur. Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı olan, sosyal hizmet uzmanları (sosyal çalışmacı), ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda problemleri olan birey, aile, grup ya da toplulukların problemlerini belirleyerek çözümlmelerine yardımcı olan profesyonel meslek elemanıdır. Sosyal hizmet uzmanları, kişilerin, ailenin ya da toplumun çevresinde kendi iradesi dışında gelişen negatif koşulları ortadan kaldırmasına destek olurlar (Erdem, 2019).

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği tarafından sosyal hizmet uzmanı; üniversitede sosyal hizmet lisans eğitimini tamamlayarak sosyal hizmet mesleğinin ilgili olduğu alanlarda bilgili ve yetkin olan kişiler olarak tanımlanmıştır (SHUDER, 2018). Sheafor ve Horejsi (2012)' ye göre sosyal hizmet uzmanını, mesleki bilgi, etik ve yeterlilik gibi konular da donanımlı olmanın yanında dezavantajlı insanlara yardım edebilecek nitelikleri barındırmalıdır. Dezavantajlı kişi ve grupların yeteneklerini ve güçlü yönlerini ortaya çıkarmaları, istedikleri ve mutlu olabildikleri bir hayat sürmelerini sağlayabilmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının çok kültürlü toplumsal bir yapıda etkili

bir müdahalede bulunabilmesi için çalışma yaptığı bireylerin kültürel özelliklerine ve farklılıklarına karşı hassasiyet göstermeleri önemlidir.

Bireylerin kendi yararları için karar verme özgürlüğü bakımından bilinçlendirilmelerinde sosyal hizmet uzmanının rolü önemlidir. Sosyal hizmet toplumdaki birçok farklı sorunla ilgilenmesi sebebiyle tüm alanlarda bilgiye ihtiyaç duyar ve bu nedenle oldukça geniş bilgiye sahiptir. Sosyal hizmet uzmanını, çocuk gelişimi, yetişkin eğitimi, engellilik ve engelli bireylerin eğitimleri, gecekondü problemleri, velayet, evlat edinme, sosyal güvenlik ile ilgili yasalar, hastaneler, cezaevleri, psikolojik rahatsızlıklar, madde bağımlılıkları, sivil toplum kuruluşları, huzurevleri gibi daha bir çok alanla alakalı bilgiye hakim olmalı ve bu bilgileri mesleki çalışmalarında etkili ve verimli bir şekilde kullanması önemlidir (Uysal, 2019).

Sosyal Hizmet Uzmanının Rol ve Görevleri

Her mesleğin profesyonel uygulayıcılarından meslekle ilgili yapması beklenen sorumlulukları vardır. Sosyal hizmet mesleği bilgiyi, beceriyi ve değerleri odak alan bir meslektir. Sosyal hizmet mesleği dezavantajlı kişi ve grupların gelişmesi, güçlenmesi ve sosyal refahının artırılması amacıyla hizmet sunan meslektir. Bu sebeple sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanlarının da belirli yasalar, politikalar doğrultusunda rol ve görevleri bulunmaktadır.

Sheafor ve Horejisi (2012)'de sosyal hizmet uzmanlarının rol ve görevlerini şu başlıklarla açıklamıştır;

- **Arabulucu Rolü:** Sosyal hizmet uzmanı müracaatçının gereksinimlerini bilerek, onun sorunlarını çözmeye gerekli kaynakları kullanması ve bu kaynaklara erişiminde arabuluculuk yapmak.
- **Savunucu Rolü:** Sosyal hizmet uzmanı müracaatçıyı desteklemek, korumak veya kaynak dağılımı gibi konularda adil ve eşit dağılım için savunuculuk yapmak.
- **Eğitici Rolü:** Sosyal hizmet uzmanı müracaatçıların, toplumsal ve günlük yaşamda karşı karşıya kaldıkları ve onları negatif olarak etkileyen durumlarla

başetmelerini kolaylaştırmak, onalara olumsuz durumlara nasıl adapte olabileceklerini öğretmek.

- **Danışman Rolü:** Sosyal hizmet uzmanı bireyler, aileler veya gruplara süren dengeleme bakımı, sosyal tedavi, psiko-sosyal değerlendirme ve teşhis, gibi süreçlerde müracaatçıya destek olmak.
- **Vaka Yöneticisi Rolü:** Sosyal hizmet uzmanı müracaatçının gereksinimin tanımlanması, değerlendirilmesi, yönlendirilmenin yapılması, alacağı hizmet ve tedavinin planının yapılması, verilen hizmeti gözleme ve müracaatçının desteklenmesi gibi alanlarda vaka yöneticiliği yapmak.
- **İşyükü Yöneticisi Rolü:** Uzman çalışma planı hazırlayarak, zamanı yönetmeli, bilgi ve değerlendirmeleri yapmalıdır.
- **Personel Geliştiricisi Rolü:** Çalışanların işe uyum sürecini ve eğitimini, personelin yönetimini, denetimini ve danışmanlığını yapmak.
- **Yönetici Rolü:** Yönetici için organizasyonun gözetimini yapmak, kurum içinde ve kurum dışında ki eşgüdümü sağlamak, politika ve programlar geliştirmek.
- **Sosyal Değişim Ajanı Rolü:** Toplumsal problemlerin ve politikaların çözümlemesini yapmak, toplumda ilgi uyandırarak harekete geçmesini sağlamak ve sosyal imkanların gelişmesini sağlamak.
- **Araştırmacı/değerlendirmeci Rolü:** Değişen ve gelişen yaşam şartlarına uyarak bilgi, beceri ve uygulamalarını geliştirmek ve bunları mesleki disiplinine bağlı olarak kullanmak.
- **Profesyonel Rolü:** Öz değerlendirme, bireysel, mesleksi gelişimi ve sosyal hizmet mesleğinin geliştirilmesi gibi rolleri bulunmaktadır.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Etik Sorumlulukları

Sosyal hizmet uygulamalarında önemli bir konuda sosyal çalışmacıların müracaatçılar ile çalışırken onlara karşı etik sorumluluklarıdır ve bu sorumluluklar müracaatçı ile çalışma sürecini doğrudan etkilemektedir (Yanardağ, 2020).

Sosyal hizmet derneği (2004), sosyal hizmet uzmanının müracaatçılara yönelik etik sorumluluklarını şu başlıklarda açıklamıştır;

- 1) **Müracaatçılara Bağlılık:** Sosyal hizmet uzmanları, toplumsal sorunları dikkate alarak müracaatçısının ihtiyaçlarını belirler ve onların iyilik halleri için çalışır. Müracaatçılarının farklılıklarını kabul eder ve ayrımcılık yapmadan tüm müracaatçılara büyük bir şevk ile destek olur. Müracaatçının çıkarı ile toplum çıkarının çatıştığı durumlarda müracaatçıya gerekli açıklamaları yaparak farklı önerilerde bulunur.
- 2) **Müracaatçının Kendi Kaderini Tayin Edebilmesi:** Müracaatçılarının kendi kaderini başka insanların haklarına zarar vermediği sürece kendisinin belirleme hakkına saygı duyar ve onun kendini gerçekleştirmesine destekçi olur. belirleme hakkına saygı duyar ve bunun
- 3) **Bilgilendirilmiş Onam:** Uzman, müracaatçıyla çalışmaya başlarken verilecek hizmetin amacını, ne kadar süreceğini, olası riskleri, sınırlılıkları açıklar ve müracaatçıya onaylama ya da geri çekilme hakkı olduğu konusunda bilgilendirme yaparak müracaatçının sorularına cevap verir.
- 4) **Kültürel Yetkinlik ve Sosyal Farklılık:** Uzman kültürün insan için önemini kabul etmeli ve müracaatçısının kültürü ile ilgili bilgi sahibi olmalı ona hizmet verirken, kültürel farklılıklara karşı saygılı ve duyarlı davranmalıdır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanı sosyal farklılıkların özelliklerini (renk, ırk, etnik köken, yaş, cinsiyet, cinsel tercih, dini inanış, özel gereksinimli olma, vb.), anlamalı ve bunlarla ilgili konularda kendini geliştirmelidir.
- 5) **Mahremiyet ve Gizlilik:** Uzman müracaatçıdan aldığı bilgilerin gizlilik ve mahremiyetin sağlanmasından ve korunmasından sorumludur. Müracaatçıdan alınan bilgiler ancak, mesleki zorunluluklar durumunda ve müracaatçının kendisi veya onun yerine yasal olarak onay vermeye yetkisi olan kişinin onayı varsa açığa çıkarılabilir. Müracaatçının onayı olmadan hiçbir bilgi üçüncü kişilerle paylaşılmamalıdır.
- 6) **Kayıtlara Ulaşma:** Sosyal hizmet uzmanı, müracaatçılarının kendileriyle alakalı kayıtlara belirli ölçüde ulaşabilmelerini sağlamalıdır. Müracaatçı bilgilerine ulaşırken diğer kişilerin bilgilerini görmesi engellenmelidir.

- 7) **Hizmetin Kesintiye Uğramaması:** Sosyal hizmet uzmanları olası tayin, hastalık, engel durumu, ölüm ve hesapta olmayan durumlarda verilen hizmetin aksamaması için gerekli tedbirleri almalıdır.
- 8) **Çıkar Çatışmaları:** Uzman çıkar çatışmalarına karşı duyarlı davranmalı ve mesleğinin tarafsızlığını korumalı, tarafsızlığına zarar verecek durumların meydana gelmesine engel olmalıdır. Var olan bir çatışma durumunda müracaatçısını bilgilendirmeli ve onun çıkarlarını gözeterek durumu çözmelidir. Kendi çıkarları doğrultusunda müracaatçıları kullanmamalı ve ihtiyaçlar doğrultusunda çatışma yaşayan birden fazla kişi ile çalışıyorsa (eşler, aile üyeleri), hangisinin müracaatçı olduğu konusunda bilgilendirme yapmalıdır.
- 9) **Duygusal veya Cinsel İlişki:** Sosyal hizmet uzmanı ister şuan çalışma yaptığı isterse geçmişteki müracaatçısıyla, karşılıklı rıza olsa da, olmasa da duygusal ve cinsel temas kurmamalıdır.
- 10) **Fiziksel Temas:** Uzman müracaatçısıyla kültürel yakınlaşma (tokalaşma) dışında fiziksel temasta bulunmamalıdır.
- 11) **Cinsel Taciz:** Uzman müracaatçısına cinsel içerikli sözlerden ve davranışlardan kaçınmalı ve müracaatçısını taciz etmemelidir.
- 12) **Kırıcı Dil Kullanımı:** Uzmanlar, müracaatçılarına yönelik olarak yazılı veya sözlü bir şekilde onun onurunu zedeleyecek, küçük düşürecek bir söylem veya dil kullanmamaya özen göstermelidir.
- 13) **Hizmetler İçin Ödemeler:** Kamuda veya özel sektörde ücretli çalışıyor ise sosyal hizmet uzmanı, müracaatçılarından herhangi bir ücret talebinde bulunamaz, hediye kabul edemez. Eğer uzmanlık alanı ile ilgili özel hizmet sunuyorsa, ücretin sunduğu hizmete uygun olmasına ve müracaatçısının maddi durumuna göre belirlenmesine dikkat etmelidir.
- 14) **Hizmeti Sonlandırma:** İstenilen amaca ulaşılması, ihtiyaç duyulmaması veya müracaatçının ihtiyaçlarına cevap verilememesi gibi durumlarda uzman verilen hizmeti ve mesleki ilişkiyi sonlandırılmalıdır.

Sosyal Hizmet ve Engellilik

Engellilikte Gelişen Modeller

Sosyal hizmet, ülke nüfusu içinde farklı gruplara hizmet sunmayı hedefleyen uygulamalı bir meslektir. Ve bu uygulama sunduğu gruplardan biri de engelli bireylerdir. Bireyler doğdukları andan başlayarak farklı özellik ve becerilere sahip olurlar. Bireylerin bazıları farklı sebeplerden kaynaklı engelli doğabilmekte veya ileriki yaşantılarında meydana gelen bir sebepten kaynaklı engelli olabilmektedir (Tunç, 2011).

Engelli bireylere uygulanan sosyal hizmetin kapsamı anlamak için engellilere yönelik yaklaşımları bilmek önemlidir. Engellilere yönelik birtakım modeller bulunmaktadır bunlar; geleneksel, medikal, sosyal ve insan hakları modelleridir yaklaşımlarıdır. Son zamanlarda engellilik alanını tanımak ve incelemek için daha çok tıbbi (medikal) model ve sosyal model üzerinde durulmaktadır.

Geleneksel Model: Bu modele göre engelli kişilerin yaşadıkları toplumda yer edinmelerini genellikle sevaba girme, hayır ve yardımseverlik gibi durumlar belirlemektedir. Buda engelli kişileri diğer insanların vicdani duygularına bırakmakta ve yetersizliği olmayan kişilerle eşit bir şekilde yaşama katılmalarına engel olmaktadır. Geleneksel modelin kabul gördüğü zamanlarda engeli bulunan kişiler yanlış uygulama ve tutumlara (şiddet, istismar, ihmal) maruz kalmışlardır (Arıkan, 2019).

Tıbbi (Medikal) Model: Engellilik, genel olarak tıbbi model bakımından incelenmiştir ve bireylerin engeline odaklanmıştır. Tıbbi model engelliliği toplumun sorunu olarak görmez, sorunu bireysel olarak ele alır ve buda engelli olan bireylerin toplumdan dışlanmasına sebep olur. Tıbbi model engelli bireylerin ihtiyacı olan her şeye tıp sorunu olarak bakar, bireylerin yetersizliklerine odaklanarak, yetenek ve güçlerini görmez (Erbay, 2019).

Sosyal Model: Sosyal model engelli bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları negatif durumların toplumun engellerinden dolayı bu bireylere bakış açılarından ve çevredeki düzenlemelerden kaynaklandığını üzerinde durmuştur. Engelliliği bir rahatsızlık ya da

sorun olarak değil, sosyal bir durum olarak görmüş ve bireysel değil toplumsal düşünülmesine vurgu yapmıştır. Engelli bireylerin de diğer bireylerle eşit bir şekilde topluma katılması gerektiğini benimsemiştir (Alvar, 2014). Sosyal model kişileri engelli duruma sokan şeyin yetersizlikleri olmadığını bunun asıl nedeninin, yaşanan toplum tarafından bu bireylerin kısıtlanması, damgalanması ve ayrımcılığa uğramaları olarak kabul eder. Dolayısıyla sosyal model engelli bireylerin toplumdan dışlanması yerine toplumla bir bütün olarak yaşam sürmelerini kabul etmektedir (Erbay, 2019).

İnsan Hakları Modeli: Sosyal modelin uzantısı olarak kabul edilen insan hakları modeli engelli kişilere hak temelli bakar. Engelli bireylerin yaşadıkları sorunları insan haklarının uygulanmamasından kaynaklanan adaletsizlik olarak değerlendirir. Bu model yetersizliği olan kişileri hasta olarak değil hakları olan insan olarak görülmesini temel alır (Arıkan, 2019).

Engellilik alanında sosyal hizmet uygulamaları

Sosyal model ve insan hakları modeli gibi sosyal hizmette engelliliğe öncelikle insan olmasından dolayı elde ettiği haklar temelinde bakar. Sosyal hizmet uzmanları , insan haklarına olan bağlı olarak, bireyleri bütüncül bakış açısı ile ele alır. Engelli bireylerin yetersizlik alanlarını sadece onun bir yönü olarak görür. Bu bakış açısı insanların iç dünyalarına önem verir ve onların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi hakkı olduğu inancını destekler (Australian Association of Social Workers, 2016).

Sosyal çalışmacılar özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, hastanelerin sosyal hizmet birimlerinde, mesleki rehabilitasyon merkezlerinde, engelli danışma merkezlerinde, özel eğitim okullarında vb. kurumlarda görev alabilmektedir (Erkan, 2003). Kişileri içinde yaşadığı çevresi ile birlikte değerlendiren sosyal hizmet mesleği ve bu mesleğin uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanları, sadece engelli bireylerle çalışma yürütmekle kalmaz, bireyin ve ailesinin içinde buldukları çevre yaşam şartları gibi konularıda dikkate alır, bu şartların ve çevre koşullarının iyileştirilmesini ve bireylerin sosyal refahlarını arttırmayı sağlayacak koşulları sağlamaya çalışır (Tekindal & Özden, 2017).

Engelli bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanları bireylerin ve ailelerinin haklarını savunarak, güçlenmelerini sağlayarak, ihtiyaç duydukları alanlarda onların bu ihtiyaçlarını temin etmede birlikte çabalarlar. Avustralya Sosyal Çalışanlar Derneği (AASW), bu alanda sunulan sosyal hizmetin bazı yaklaşımları içerdiğini ve rolleri olduğunu açıklamıştır. Bu roller;

Engelli bireyler için var olan ya da olabilecek riskleri belirlemek, bireylerin güçlü yanlarını belirlemek ve psikososyal değerlendirme yapmak. Engelli bireylerin fiziksel ve sosyal olarak yaşama katılımlarını engelleyen durumları ortadan kaldırmaya çalışmak, bu engelleri kaldırmak için çeşitli kurumlar ve işletmelerle görüşüp bilgilendirme yapmak. Aileler ve engelli bireylerin yaşadıkları sorunlara karşı farkındalığı arttırmak ve kapasitelerini geliştirmek. Kaynaklara erişimi sağlama, bir çok farklı disiplinle ve meslekle işbirliği içinde olmak, temel ihtiyaçlardan olan barınma konusunda yardımlar, karar verme sürecini desteklemek ve bakım için planlamaları yaparak vaka yönetimi yapmak. Engelli bireylerin hakları konusunda savunuculuğunu yapmak ve değişimini desteklemek. Engelli bireyler, aileleri ve gruplarla çalışmalar yapmak, ruhsal yönden başa çıkma kapasitelerini artırmak ve davranışlarında olumlu değişimler için planlama desteği vererek danışmanlık yapmak. Engelli bireyin arzu ettiği hayatı yaşaması için fırsatları sağlamak için kaynaklarla ilgili bilgileri toplamak ve planlamayı kolaylaştırmak. Engelli bireyler ile aileleri arasında ya da diğer insanlarla olan olumsuz durum ve çatışmaları çözüme kavuşturarak arabuluculuk yapmak. Engellilik alanında politikaların geliştirilmesinde öncülük etmek (Australian Association of Social Workers, 2016).

Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcısı olan uzmanlar engelli bireylerle çalışmalarını; engelli bireyler, engelli olan bireylerin aileleri ve engelli bireyler ve bu bireylerin ailelerine toplumsal boyutta uygulanan sosyal hizmet olmak üzere üç farklı şekilde uygular (Erkan, 2003). Uzmanlar, özel eğitim hizmetinden yararlanacak kişilerin; özel eğitim hizmeti alması için sosyal incelemesini yaparak SİR (sosyal inceleme raporu)'nu yazmak, özel gereksinimli birey için ruhsal, sosyal ve mesleki rehabilitasyonunu sağlamak ve bu kapsamda grup kuralları ile bu kurallara uyumunun sağlanması, arkadaş ilişkileri geliştirmesi için sosyal davranış becerisi kazanmasını

desteklemek. Bu bireylerin eğitimlerinin, eğitim verilen kurum ve okul dışında da sürekliliğini sağlayabilmek için aileleri bilgilendirmek, ailenin rehaabiltasyon çalışmalarına katılımını sağlamak, yaşadığı üzüntü ve kendini suçlu hissetmesi gibi durumların önüne geçmek gibi konularda mesleki çalışmalar yürütmek. Sosyal hizmet uzmanı, ailenin ekonomik ve diğer sorunlarını tespit eder ve devamlı bir şekilde takibini yapar. Toplumla çalışma kapsamında ise sosyal hizmet uzmanları, özel eğitim ile ilgili kaynakları harekete geçirir, çeşitli proje ve çalışmalar yürütüterek toplumsal farkındalık oluşturmaya çalışırlar (Tekindal & Özden, 2017). Engelli bireyler ile çalışma yürüten uzmanlarının koruyucu-önleyici, düzenleyici-geliştirici ve rehabilite etme rolleri bulunmaktadır (Erkan, 2003).

Bütüncül desteği odak alan sosyal hizmet uzmanları, engelli bireylerin yaşamsal bütün gereksinimlerini gidermek amacıyla uygun hizmetleri sağlar. Uzmanlar, müracaatçıları güçlendirmek için gerekli değerlendirmeleri ve sosyal, yasal, ekonomik, kültürel yapıların etkilerini inceleyerek müdahalelerini planlar. Bu müdahale planlarını uygularken karşılaştığı zorluklarda, (ailesel, sosyal ve kurumsal) multidisipliner ekiplerle işbirliği içinde çalışır ve bireylerin haklarına saygı gösterip, kendi hayatlarını kendilerinin belirlemesine destek olurlar (Australian Association of Social Workers, 2016).

İlgili Araştırmalar

Literatür incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rollerine ilişkin çalışmalara çok fazla rastlanmamıştır. Yapılan çalışmaların genellikle özel gereksinimli bireylere uygulanan sosyal yardımlar, kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklar ve ailerin yaşadıkları sorunları sosyal hizmet temelinde değerlendirme, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren merkezlerde aileler için sosyal hizmet uygulamaları gibi konulara yönelik olduğu görülmektedir. Özel eğitimde sosyal hizmet uzmanlarının rollerine ilişkin yapılan çalışmalardan bazılarına yer verilmiştir.

Taşdemir (2016) yaptığı çalışmasında hafif derecedeki zihin engelli çocukların kaynaştırma eğitimi sırasında karşılaştıkları sorunlar ve aile gereksinimlerinin belirlenerek sosyal hizmet perspektifinden değerlendirmesini amaçlamıştır. Araştırma Ankara’da bulunan 10 yıl ve daha üzeri sürelerde hizmet sunan, işletmesini sosyal hizmet uzmanlarının yaptığı 11 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitimi sürmekte olan 99 hafif zihin engelli çocuğun ebeveynleri ile yapılmıştır. Araştırma bulgularında ebeveynlerin kaynaştırma eğitimiyle ilgili çok bilgi sahibi olmadıkları ve kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklardan yalnızca %60.4’üne bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanırken ebeveynlerin yarıya yakınının sürecine katılmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil olan ebeveynlerin yarıdan fazlasının çocuklarının özel eğitimi, tedavisi ve bakımına yönelik ekonomik yardıma gereksinimleri olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin yaşları, çocuklarının eğitim hakları konusunda bilgilendirme, okul öncesi eğitim alma, çocuk için BEP hazırlanması, BEP sürecine dahil olma, çocuğun BEP’den yararlanması ve sınıf öğretmeni ile işbirliği yapılması gibi değişkenlerle anne baba bilgi gereksinimi alt ölçeği puan otalamasında anlamlı bir fark belirlemiştir. Araştırma sonucunda engelli bireyler ve ebeveynlerinin psikososyal problemlerinin çözüme kavuşturulmasında ekip çalışmasının daha iyi ele alınması için okullarda ve özel eğitim veren kurumlarda sosyal hizmet uzmanının çalışmasının faydalı olacağı önerilmiştir.

Aykara (2011)’de yaptığı çalışmasında ilk ve ortaöğretim okullarında kaynaştırma eğitimi almakta olan bedensel engelli öğrencilerin sahip oldukları özelliklerin, sosyal uyumları üzerindeki etkilerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırma kapsamında, Ankara’nın sekiz ilçesinde kaynaştırma eğitimi görmekte olan 70 bedensel engelli bulunan öğrenci ile görüşmüştür. Bedensel engelli öğrencilerden, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan görüşme formu ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği”nin yanında, “Sosyal Uyum Envanteri” aracılığı ile bilgi toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrenciler ve ebeveynlerinin alt ve orta sosyo ekonomik düzeyde olduğu ve tamamına yakınının doğum sonrası nedenlerden dolayı engeli olduğu ve öğrencilerin sosyal hayatlarında daha çok duygusal sorunlar ve fiziksel çevre yetersizliğinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Kaynaştırma eğitimi sürecinde yaşadıkları güçlükler ise sosyal ilişkiler olduğu bulgusuna rastlanılmıştır. Öğrencilerin

çoğunluğunun kaynaştırma eğitimi, öğretmenleri ve akranları ile ilişkilerinden memnun olduğu halde, sosyal ilişkiler konusunda sorun yaşadıklarını belirtmeleri dikkat çekmektedir. Öğrencilerin sosyal uyum düzeylerine etki eden etmenlerse, engellerinin farkına vardıkları yaşları, kaynaştırma eğitimine ilk başladıklarında zorluklarla karşılaşma ve ailelerinden aldıkları sosyal destektir. Öğretmenlerin engelli birey sınıfa gelmeden, diğer öğrencilerine durumu anlatmalarının ve çocukları engelli arkadaşlarına yönelik uygun yaklaşımlar hakkında bilinçlendirmeleri gerektiği ve bunun için okul sosyal hizmet uzmanlarının da desteğiyle, öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi vermeye hazır hale gelmesine yönelik çalışmaların yapılmasının artırılması gerektiği açıklanmıştır.

Tekinal ve Özden (2017) sosyal hizmetin uygulama alanlarından birinin de engellilik alanı olduğunu açıkladıkları bu çalışmalarında, sosyal hizmetin “neden özel eğitim için zorunlu bir meslek alanı” olduğu, engellilik alanında sosyal hizmetin işlevi bağlamında açıklanmaktadır. Sosyal hizmet uygulamaları engelli kişiler ve ebeveynleriyle dışlanma ve ayrımcılığı önlemek ve haklarını savunmak adına makro düzeyde çalışmaları yürütmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının engelli kişiler ve ebeveynlerinin hayat standartlarını arttırmaya yönelik roller üslendiklerini ve sosyal hizmet uzmanı çalıştırmanın yasal olarak yer almasada özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri için sosyal hizmetin önemli yeri olduğunu açıklamışlardır. Ayrıca özel eğitim alanında sosyal hizmet uzmanlarının rollerine standartlar getirilmesi, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Yönetmeliğinde zorunlu meslek personeli olarak yerlerini almaları gerektiği, sosyal hizmet kurum ve sivil toplum örgütlerinin özel eğitim alanında sosyal hizmet uygulamaları yapılması için baskı mekanizmalarını harekete geçirmesi gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Arıkan (2019) çalışmasında ilk ve ortaokul kademesinde kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların ve ailelerinin, kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunların ortaya konmasında okul sosyal hizmetinin işlevini vurgulamayı amaçlamıştır. Çalışmanın katılımcılarını Keçiören İlçesinde kaynaştırma eğitimine süren 300 öğrenci, bu öğrencilerin ebeveynleri ve 30 özel eğitim öğretmeni. Araştırma bulgularına göre kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin eğitim düzeyleri, maddi gelirleri, çalışma

yaşamına dahil olmaları, sosyal destek sisteminden faydalanmaları gibi demografik özelliklerin yaşamakta oldukları sorunun boyutunu etkilemekte olduğu görülmektedir. Zihin engelliliği türleri hakkında bilgi, deneyim ve ilerlemeye katılma oranları ve okulda yaşanan türleri arasındaki ilişkinin olumsuz olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmada kaynaştırma eğitiminin iş birliğiyle yürütülmesi gerektiği, öğretmen kadar okulun idari kadrosunun, rehberlik servisinin, sosyal hizmet uzmanının ve ebeveynlerin de sorumluluk ve yetkisinde olması gerektiğinin açıklanmıştır. Kaynaştırmada başarılı olmada ön koşul tüm paydaşların sorumluluk ve görevlerinin farkında ve istekli olmaları olarak görülmüş, kaynaştırma eğitiminin yalnızca eğitimi veren ve alan kişiler arasında olan iletişimin değil, kaynaştırma eğitimini yönetenler arasında da etkili bir iletişim için çalışmaların mezzo (orta) düzeyde planlanmasını önermiştir.

Sakınmaz (2020) ilköğretim II. kademe (5, 6, 7. ve 8.sınıflar) öğrencilerinin profilinin çıkarılması, sosyal beceri ve akademik öz-yeterlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenerek okul sosyal hizmeti odağında değerlendirilmesi amacıyla yaptığı bu çalışmadan elde ettiği sonuçlara ilişkin öneriler getirmeye çalışmıştır. Araştır bulgularında kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin cinsiyet, sınıf ve engellilik türü değişkenlerine göre farklılık göstermediği saptanmıştır. Cinsiyet ve engellilik türü değişkeninin, kaynaştırma öğrencilerinin akademik öz-yeterlikleri üzerinde bir etkisinin olmadığı, sınıf değişkeninin ise önemli bir etkisinin olduğu saptanmıştır. Araştırmacı kaynaştırma eğitimine devam eden engelli bireylerin özel ihtiyaçlarının saptanarak çözüm üretilmesi için okul sosyal hizmet uzmanlarının rol ve görevlerinin önemini vurgulamış ve okullarda çalışan uzmanların odak noktasının öğrenciye sağlanan doğrudan sosyal hizmet değilde onların eğitim ve öğretimlerinde karşılarına çıkan engelleri kaldırmak olduğunu vurgulamıştır.

Mavole, Mutisya ve Wambulwa (2017) Kenya'nın Nairobi İlçesinde Özel gereksinimli olan çocukların eğitiminde sosyal hizmet uzmanlarının rollerini incelemek amacıyla yaptıkları bu çalışmada, özel gereksinimli bireylerin eğitimdeki önyargıyı yok etme, müfredatın gelişimini sağlamak, engelli bireylerin eğitim haklarını savunmak ve özel eğitim farkındalığının oluşmasında sosyal hizmet uzmanlarının rollerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Engelli çocukların eğitiminde sosyal hizmet uzmanlarının

rolüne yönelik sistematik bir inceleme gerçekleştirilmiş, bunu için çalışmanın amacı doğrultusunda çeşitli veri tabanları ve e-kitaplardan yararlanılmıştır. Araştırmacılar, bu çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının, özel eğitimde özellikle öğrenme güçlüğü ile ilgili zorulukları olan çocuklar için verilen hizmetlerde sosyal hizmet uzmanlarında rolü olduğu sonucuna varmışlardır. Engelli bireylerin eğitimine yönelik karar almada sosyal hizmet uzmanlarında sürecin içerisine dahil olması gerektiğini ve eğitimde olumlu sonuçlar elde edilebilmesi için, engelli bireylerde dahil olmak üzere tüm öğrenciler için okul sosyal hizmet uzmanlarının okul yetkilileri ve engelli bireylerin ebeveynleri ile etkili bir şekilde çalışmayı nasıl uygulayabileceklerine yönelik daha fazla çalışmalar yapılması gerektiğini önermişlerdir.

Singh (2017) bu çalışma ile kaynaştırma eğitiminin engelli çocuklar üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymak ve Tiruchirappalli Mahallesi'nde bu eğitime devam eden çocukların yaşadıkları problemleri belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmaya rastgele örnekleme yöntemi ile 300 engelli çocuk dahil edilmiştir. Engelli çocuklarda çoğunluğunun (yüzde 74,66) bu eğitime dahil olduktan sonra özgüvenlerinin arttığı, normal gelişim gösteren akranları ile rekabet edebilme motivasyonlarının geliştiği ve akran desteği gibi olumlu gelişmeler yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Engelli çocukların yarısından çoğunun yüksek düzeyde çalışma alışkanlıkları, motivasyonları ve kapsayıcı eğitime yönelik tutumları olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılanların 1/3'ü bu eğitiminin öğretmenler için fazladan iş yükü olduğunu, okul yönetiminden yeterli destek görmediklerini ve kaynakların eksikliğine yönelik algılarının düşük düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Sosyal hizmet müdahalesinin bu düşük düzey algısı olan bireyler için önemli olduğu vurgulanmıştır. Araştırmacı, kaynaştırma sınıfının engelli bireyler için uygun hale gelecek şekilde düzenlenmesi amacıyla konuya uygun sosyal hizmet yöntemleriyle bireysel, grup ve toplumsal müdahaleler yapılmasını ve öğretmenlerin tüm öğrencilerinin ihtiyaçlarına hazırlıklı olmaları için hizmet içi eğitim verilmesini önermektedir. Ayrıca işbirliğine dayalı öğretimin kaynaştırma için en iyi yaklaşım olduğunu keşfetmiştir.

Abigail (2019) bu çalışma ile, alandaki çeşitli zorlukları açıklamak ve sosyal hizmet uzmanlarının Gana'da kaynaştırma eğitiminin teşvikine nasıl bir katkı sağlabileceklerini açıklamak ve Gana'da ki kaynaştırma eğitimine katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Çalışmada zihin engelli çocuklar için kaynaştırma eğitiminin zorlukları ve bu zorlukların sosyal yaşama etkisini anlamak amacıyla 15 eğitimci ve sosyal hizmet uzmanı ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı, Gana'da kaynaştırma eğitimi alan engelli bireylerin eğitimini iyileştirmek amacıyla eğitim verenler ile sosyal hizmet uzmanlarının etkili işbirliğinin olduğu bir sisteme gereksinim duyulduğunu belirtmiştir. Bu çalışma, Gana'da kaynaştırma eğitimi için sosyal hizmet uzmanlarının, engelli bireyin yetersizliği ile ilgili damgalanmasını azaltmak, halkı bilinçlendirmek, sosyal hizmet uzmanlarının kaynaştırma eğitimi için rehberlik eden politika ve uygulama alanlarını tasarlamak gibi rolleri olabileceğini ortaya koymuştur. Bu çalışmanın bulgularının Gana dışındaki gelişmekte olan ülkeleride bilgilendirebileceği belirtilmiştir.

Van Sittert ve Wilson (2018) bu araştırmalarında, Güney Afrika'da kaynaştırma eğitimi içinde okul sosyal hizmeti hizmet veren uzmanların bu kaynaştırma eğitimindeki rollerine ilişkin algılarını araştırmışlardır. 10 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme verileri tematik analiz ile elde edilmiştir. Araştırma bulguları, okul sosyal hizmet uzmanlarının kaynaştırma eğitiminde disiplinli bir ekibin paydaşı olarak kullandığı çeşitli model ve becerilerle okullara katkı sağladıklarını ortaya koymuştur. Diğer profesyonellerle işbirliği içinde yürütülen çalışmalarla kaynaştırma öğrencileri ile bireysel ve grup düzeyinde çalışmalar yaparak öğrencilerin deneyimledikleri duygusal engellerle ilgili destek rolleri olduğu açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada, okul sosyal hizmet uzmanlarının temel eğitim desteğinin olmadığı, kendi rol ve sorumlulukları ile ilgili kılavuzlarının olmadığı ve bazı illerde bulunan okullarda görev almamaları gibi zorluklar olduğuda ortaya çıkmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen uzmanların çocuklara yönelik farklı modeller, yasa ve politikalarla ilgili bilgi ve becerileri engelli çocuklara profesyonel bir hizmet vermelerini sağladığından okula katkıları olduğuna inanılmaktadır.

BÖLÜM III

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ile verilerin çözümlenmesi başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı yöntem olan, karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Aşağıda karma yöntem deseni ve yakınsayan paralel desen hakkında bilgi verilmektedir.

Karma yöntem hem nicel verilerin hem nitel verilerin güçlü taraflarını, birbirlerini destekler özellikte kullanıldığı yöntemdir. Burada hedef yapılan araştırmanın sorularına cevap bulmak ve bu cevapları güvenilir kaynaklara dayandırmaktır (Fırat & diğ., 2014). Johnson ve Onwuegbuzie (2004)' te karma yöntemi, bir araştırmada nicel ve nitel yöntemleri birarada kullanılması olarak açıklamaktadır. Leech vd. (2011)' deki çalışmasın da, karma yöntemin araştırılan konu hakkında nicel ve nitel veri toplaması ve analiz edilip, yorumlanması şeklinde ilerlemek olarak açıklamıştır. Creswell'e (2008)' karma yöntemin temel amacının nitel ve nicel araştırma yöntemlerini birbiri ile harmanlayarak kullanmanın bu iki yöntemi daha net anlaşılmasını sağlaması olarak açıklamıştır.

Karma yöntem araştırması araştırmacıya tek bir yöntemle sınırlı kalmayıp sorularına çoklu yaklaşım kullanarak yanıt arama olanağı sunmaktadır (Baki & Gökçek, 2012). Tüm yöntemler ön yargı ve eksiklikler içerebilmektedir. Bu eksiklikleri gidermek ve daha güvenilir veriler elde etmek için, araştırmacılar karma araştırma yöntemini kullanarak bu eksiklikleri gidermeye çalışmaktadırlar (Tunalı & diğ, 2016). Karma yöntem deseni tek bir çalışma ya da çoklu çalışmalar kapsamında gerçekleştirilebilmektedir. Büyük ölçekli projelerde çoklu çalışmalar daha yaygın kullanılmaktadır. Bu çalışmalarda, büyük proje küçük alt basamaklar şeklinde ayrı ayrı

raporlanıp daha sonra tüm veriler birleştirilerek yorumlanır (Creswell, 2006). Karma yöntem deseninin tek bir araştırmada kullanıldığı çalışmalarda tekli çalışma (singlestudy) olarak betimlenmektedir. Tekli çalışmaları genellikle lisansüstü öğrenciler veya araştırmasını dayandırdığı temellerin sağlam olmasını tercih eden araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır (Baki & Gökçek, 2012). Bu çalışmada, Tekli Çalışma (single study) gerçekleştirilmiştir. Çalışma çerçevesinde tek çalışmada sosyal hizmet uzmanlarına ölçek ve görüşme soruları iletilerek nicel ve nitel verilere ulaşılmıştır.

Karma Yöntem Desenleri; Açıklayıcı Sıralı Desen, İç İçe Desen, Yakınsayan Paralel Desen, Dönüştürücü Desen, Keşfedici Sıralı Desen ve Çok Aşamalı Desen olarak altı tanedir (Creswell & Clark, 2012). Bu araştırmada Yakınsayan Paralel Desen kullanılmıştır. Bu nedenle bu desenle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Yakınsayan Paralel Desen, nicel ve nitel verilerin aynı zamanda uygulandığı bir desendir. Nitel ve nicel verilerin toplanmasına aynı derecede önem verilmektedir. Toplanan nitel ve nicel verilerin analizi ayrı ayrı yapılarak, tüm sonuçlar yorumlamada biraraya getirilir (Creswell & Clark, 2012). Nicel yöntem ile daha genel sonuçlar elde edilirken, nitel yöntemde daha detaylı ve derinlemesine sonuçlar elde edilmektedir (Baki & Gökçek, 2012).

Çalışmada nicel veriler ölçek yöntemi kullanılarak, nitel veriler ise görüşme sorularıyla elde edilmiştir. Veriler eş zamanlı olarak elde edilmiştir. Araştırma iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda nicel araştırma yöntemi, ikinci kısımda ise nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanlarına hem konu ile ilgili tutumlarını ölçmek için ölçek uygulanmış, hem de konu ile ilgili görüşme soruları ile görüşlerinin belirlenmesi planlanmıştır. Çalışma kapsamında, nicel araştırma yöntemlerinden Ölçek Formu Tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden ise Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu oluşturulurken Sıralı ve Eş Zamanlı Karma Yöntem Örneklem kullanılmıştır. Sıralı ve eş zamanlı örneklem türü karma yöntem araştırmalarında çok fazla uygulanmaktadır. Bu örnekleme olasılıklı ve amaçlı örnekleme stratejileri beraber

kullanılmaktadır. Nicel araştırmalarda oldukça sık tercih edilen olasılıklı örneklemede bir kitleden çok sayıda birimler seçmek hedeflenmektedir. Nitel araştırmalarda sık tercih edilen amaçlı örneklemede ise, belli ltleri taşıyan, geniş bilgi aktarabilecek kişilere ulaşmak hedeflenmektedir. Bu örneklemede, çalışmanın nicel kısmına katılan örnekleme nitel çalışma için belirleyici olabilmektedir (Baki & Gökçek, 2012). Araştırmanın çalışmaya gönüllülük esasına dayalı olarak Türkiye Cumhuriyet'in de kamu ya da özel sektörde görev yapmakta olan sosyal hizmet uzmanı katılmıştır. Katılımcılara ncelikle ‘‘Engellilere Yönelik ok Boyutlu Tutum leği’’ gönderilmiştir. Ölçek formlarını dolduran sosyal hizmet uzmanları araştırmanın nicel örneklemini oluşturmaktadır. Bu uzmanlar arasından görüşme sorularını yanıtlamaya gönüllü olan 21 uzman nitel araştırma kapsamına alınmıştır.

Bu kapsamda, nicel veriler 214 sosyal hizmet uzmanından elde edilmiş, nitel veriler ise aynı çalışma grubu içerisinden görüşmeye gönüllü olan 21 sosyal hizmet uzmanından elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama sürecinde Kişisel Bilgi Formu, Engellilere Yönelik ok Boyutlu Tutum leği ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Sosyal hizmet mesleğini icra eden sosyal hizmet uzmanlarına uygulanan görüşme formu ve engellilere yönelik çok boyutlu tutum leği uygulamaları öncesinde sosyal hizmet uzmanlarının bireysel özellikleri ile ilgili bilgi almak amaı ile 8 adet soru yer almıştır (Ek 1' de yer almaktadır). Araştırmacı tarafından oluşturulan ve ulaşılmak istenen bilgiler: sosyal hizmet uzmanının cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, mesleki kıdemi, özel gereksinimli bireyler ile çalışma durumu, özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumu, özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime (hizmetiçi eğitim, kurs, seminer..) katılma durumu şeklinde dir.

Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği

Sosyal hizmet uzmanlarının engellilere yönelik tutumunu ölçmek amacıyla MAS'ın 2018' de İsmail Yelpeze ve Ayşe Sibel Türküm tarafından Türkçe' ye uyarlanan "Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği" kullanılmıştır (Ek 2' de yer almaktadır). Çalışma, dört farklı üniversiteden 160 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Ölçme aracının hem bütünü hem de alt boyutları açısından faktör yapısı, iç tutarlılığı, benzer ölçek geçerliliği, test-tekrar test güvenilirliği ve ayırt edici geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Bütün ölçek, Duygu alt boyutu, Düşünce ve Davranış alt boyutları için Cronbach Alfa değerleri sırasıyla, 0.90, 0.88, 0.89 ve 0.84 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizinde özgün form da olduğu gibi üç faktörlü (Duygu, Düşünce ve Davranış) yapı teyit edilmiş, ancak madde-toplam korelasyonu değerleri nedeniyle üç madde ölçme aracından çıkartılmıştır ($X^2 / df = 1.55$, $RMSEA = 0.05$, $CFI = 0.91$, $IFI = 0.91$ ve $GFI = 0.80$). Ölçeğin 31 maddeli Türkçe versiyonu engelli kişilere yönelik tutumun % 49.19'unu açıklamaktadır. Benzer ölçek geçerliği için, Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmış ve toplam ölçek ile 0.38, Duygu alt boyutu ile 0.11, Düşünce alt boyutu ile 0.50 ve Davranış alt boyutu ile 0.36 pozitif ilişki bulunmuştur. MAS'ın Türkçe versiyonu, engellilere yönelik tutumları çok boyutlu ölçmek için kullanılabilir ve güvenilir ve geçerli bir ölçme aracı olarak kabul edilmiştir.

Görüşme Formu

Veri toplama aracı olarak görüşme tekniğinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında alanyazın taraması yapılarak bu doğrultuda 11 adet taslak soru formları oluşturulmuştur. Taslak soru formlarının kapsam ve yapı geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla üç öğretim üyesine sunulmuştur. Soruların açık, anlaşılır olması, detaylı bilgi verebilecek düzeyde olması ve konu kapsamı içeriğinde yer alması bakımından incelenmişlerdir. Bütün bu çalışmalar doğrultusunda sorular üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve sorulara son şekilleri verilmiştir (Ek 3' de yer almaktadır). Görüşme formunun son hali ile uygulama gerçekleştirilmiştir. Görüşülen sosyal hizmet uzmanlarından elde edilen veriler betimsel analiz ile kategorilendirilerek kodlar ve ana temalar oluşturulmuştur. Her görüşme sorusu için ayrı kodlar oluşturularak veriler, oluşturulan bu temalara ve kodlara göre

düzenlenmiştir. Görüşme formunda yer alan verilerin analizini yapmak amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma için gerekli verileri toplanması amacıyla her ilin SUHUDER şubelerine ve sosyal medyadayı aktif kullanan sosyal hizmet uzmanlarına ulaşılmış ve araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, verdikleri cevaplarının gizli kalacağı, verilerin araştırma amacı dışında kullanılmayacağı hakkında aydınlatılmış onam formu aracılığıyla bilgi verilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarına, kişisel bilgi formu, engellilere yönelik çok boyutlu tutum ölçeği ve görüşme soruları sunularak cevaplamaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin istatistiksel analizi Statistical Package For Social Sciences (SPSS) 24.0 programında yapılmıştır.

Araştırma verileri analizi edilmeden önce güvenilirlik çalışması için Cronbach Alfa testi yapılmış ve Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğine verilen yanıtların alfa katsayısı 0,925 bulunmuştur.

Sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik ve mesleki özellikleri frekans analiziyle belirlenmiş ve Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma, en küçük ve en büyük değer şeklinde tanımlayıcı istatistikler verilmiştir.

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik ve mesleki özelliklerine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanların karşılaştırılmasında kullanılan hipotez testlerinin belirlenmesi için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış ve normal dağılım olmadığı görülmüştür. Bu sebeple araştırmada nonparametrik test istatistikleri kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetine, daha önce özel gereksinimli bireylerle çalışma, daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile

Çalışma, zel gereksinimli yakını olma ve özel gereksinimli bireylerle ilgili eğitim alma durumuna göre Engellilere Yönelik ok Boyutlu Tutum leği puanlarının karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının yaş grubuna, eğitim durumuna ve mesleki kıdemine göre Engellilere Yönelik ok Boyutlu Tutum leği puanlarının karşılaştırılmasında ise Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik ok Boyutlu Tutum leği alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki korelasyonlar Spearman testiye incelenmiştir.

Nitel alışma sonucunda yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen verilerin analizinde ‘İçerik Analiz Yöntemi’ kullanılmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının, özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümde çalışma sorularına yönelik toplanan veriler ışığında ulaşılan bulgulara değinilmektedir.

Nicel Boyuta İlişkin Bulgular

Tablo 1.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş grubu		
25 yaş ve altı	78	36,45
26-30 yaş	70	32,71
31 yaş ve üzeri	66	30,84
Cinsiyet		
Kadın	129	60,28
Erkek	85	39,72
Eğitim durumu		
Lisans	154	71,96
Yüksek lisans	48	22,43
Doktora	12	5,61

Tablo 1.'de araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımına ilişkin bulgular yer verilmiştir.

Tablo 1. incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının %36,45'inin 25 yaş ve altı, %32,71'inin 26-30 yaş ve %30,84'ünün 31 yaş ve üzeri yaş grubunda yer aldığı, %60,28'inin kadın olduğu, %71,96'sının lisans, %22,43'ünün yüksek lisans ve %5,61'inin doktora düzeyinde eğitim aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Bazı Mesleki Özelliklerine Göre Dağılımı

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Mesleki kıdem		
1-5 yıl	145	67,76
6-15 yıl	44	20,56
16 yıl ve üzeri	25	11,68
Daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışma		
Çalışan	137	64,02
Çalışmayan	77	35,98
Daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma		
Çalışan	128	59,81
Çalışmayan	86	40,19
Özel gereksinimli bir yakın olması durumu		
Var	88	41,12
Yok	126	58,88
Özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılma		
Katılan	162	75,70
Katılmayan	52	24,30

Tablo 2.'de sosyal hizmet uzmanlarının bazı mesleki özelliklerine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 2. incelendiğinde araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının %67,76'sının 1-5 yıl, %20,56'sının 6-15 yıl ve %11,68'inin 16 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olduğu %64,02'sinin daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalıştığı, %59,81'inin daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalıştığı, %41,12'sinin özel gereksinimli bir yakının olduğu ve %75,70'inin özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katıldığı belirlenmiştir.

Tablo 3.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanları

	n	\bar{x}	s	Min	Max
Duygu	214	48,68	11,99	17	70
Düşünce	214	39,48	5,97	9	45
Davranış	214	33,17	5,86	8	40
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	214	121,33	18,49	65	153

Tablo 3.'te araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte bulunan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlara ilişkin ortalama, standart sapma, en küçük ve en büyük değer şeklinde tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir.

Tablo 3. incelendiğinde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde bulunan duygu alt boyutundan ortalama $48,68 \pm 11,99$ puan, düşünce alt boyutundan ortalama $39,48 \pm 5,97$ puan ve davranış alt boyutundan ortalama $33,17 \pm 5,86$ puan aldıkları tespit edilmiştir.

Araştırmaya dahil olan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ortalama $121,33 \pm 18,49$ puan aldıkları belirlenmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden aldıkları en düşük puan 65, en yüksek puan 153 bulunmuştur. Araştırma verilerinden göre, sosyal hizmet uzmanlarının engellilere yönelik tutumlarının olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yaş Gruplarına Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Yaş grubu	n	\bar{x}	s	M	SO	X²	p
Duygu	25 yaş ve altı	78	47,71	9,56	47,00	102,91	5,511	0,064
	26-30 yaş	70	47,01	13,45	44,50	98,80		
	31 yaş ve üzeri	66	51,59	12,59	53,00	122,15		
Düşünce	25 yaş ve altı	78	40,08	5,84	43,00	113,92	1,353	0,508
	26-30 yaş	70	39,09	6,51	41,00	103,46		
	31 yaş ve üzeri	66	39,20	5,56	40,00	104,20		
Davranış	25 yaş ve altı	78	33,03	6,13	35,00	107,47	3,388	0,184
	26-30 yaş	70	34,09	5,26	36,00	116,98		
	31 yaş ve üzeri	66	32,38	6,11	34,00	97,48		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	25 yaş ve altı	78	120,81	16,69	125,50	106,42	1,009	0,604
	26-30 yaş	70	120,19	19,00	118,00	103,04		
	31 yaş ve üzeri	66	123,17	20,04	123,50	113,51		

Tablo 4.'de araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının yaş gruplarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında kullanılan Kruskal-Wallis H testine ilişkin bulgular gösterilmiştir.

Tablo 4. incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının yaş gruplarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). 25 yaş ve altı, 26-30 yaş ve 31 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alan sosyal hizmet uzmanlarının göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinden aldıkları puanların benzer olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Cinsiyetine Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
Duygu	Kadın	129	46,86	11,70	46,00	98,89	-2,508	0,012*
	Erkek	85	51,44	11,98	51,00	120,57		
Düşünce	Kadın	129	39,96	6,12	43,00	113,27	-1,697	0,090
	Erkek	85	38,75	5,71	39,00	98,74		
Davranış	Kadın	129	33,42	5,66	35,00	109,93	-0,710	0,478
	Erkek	85	32,80	6,18	34,00	103,81		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	Kadın	129	120,24	18,11	121,00	103,89	-1,052	0,293
	Erkek	85	122,99	19,03	124,00	112,98		

* $p < 0,05$

Tablo 5.'te sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 5.'e göre araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde yer alan duygu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Erkek sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde yer alan duygu alt boyutundan aldıkları puanlar, kadınlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p > 0,05$). Kadın ve erkek sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar benzer bulunmuştur.

Tablo 6.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Eğitim Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Eğitim durumu	n	\bar{x}	s	M	SO	X²	p
	Lisans	154	48,60	12,21	47,00	106,61	0,178	0,915
Duygu	Yüksek lisans	48	48,65	11,07	48,00	108,77		
	Doktora	12	49,83	13,72	48,00	113,83		
	Lisans	154	39,64	6,19	42,00	110,11	1,375	0,503
Düşünce	Yüksek lisans	48	38,88	5,31	38,50	98,36		
	Doktora	12	39,83	6,00	41,00	110,50		
	Lisans	154	33,28	6,05	35,00	109,85	0,834	0,659
Davranış	Yüksek lisans	48	32,79	5,50	34,00	100,68		
	Doktora	12	33,33	5,09	34,50	104,67		
	Lisans	154	121,52	19,29	125,00	109,22	0,829	0,661
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	Yüksek lisans	48	120,31	15,09	117,00	100,54		
	Doktora	12	123,00	21,39	124,50	113,25		

Sosyal hizmet uzmanlarının eğitim durumlarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında kullanılan Kruskal-Wallis H testine ilişkin bulgular Tablo 6.'da verilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının eğitim durumlarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim görmüş olan sosyal hizmet uzmanlarının göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinden aldıkları puanların benzer olduğu görülmüştür.

Tablo 7.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Kıdemine Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Mesleki kıdem	n	\bar{x}	s	M	SO	X ²	p
Duygu	1-5 yıl	145	47,53	11,68	47,00	101,69	4,052	0,132
	6-15 yıl	44	50,93	12,51	48,50	117,99		
	16 yıl ve üzeri	25	51,36	12,38	53,00	122,72		
Düşünce	1-5 yıl	145	39,89	6,13	43,00	112,29	2,807	0,246
	6-15 yıl	44	38,34	5,83	38,50	96,07		
	16 yıl ve üzeri	25	39,12	5,22	40,00	99,84		
Davranış	1-5 yıl	145	33,73	5,66	35,00	114,31	5,932	0,052
	6-15 yıl	44	32,55	5,51	34,00	96,98		
	16 yıl ve üzeri	25	31,04	7,14	33,00	86,52		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	1-5 yıl	145	121,15	17,80	124,00	107,15	0,015	0,992
	6-15 yıl	44	121,82	21,13	117,00	108,41		
	16 yıl ve üzeri	25	121,52	18,19	120,00	107,92		

Tablo 7.'de araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kıdemlerine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında kullanılan Kruskal-Wallis H testiden elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 7.'te göre araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kıdemlerine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı tespit edilmiş olup, mesleki kıdemlerine bakılmaksızın sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları benzer bulunmuştur.

Tablo 8.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Daha Önce Özel Gereksinimli Bireyler İle Çalışma Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Çalışma	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
Duygu	Çalışan	137	47,85	12,18	47,00	103,16	-1,367	0,172
	Çalışmayan	77	50,14	11,58	51,00	115,21		
Düşünce	Çalışan	137	38,96	6,23	40,00	102,23	-1,679	0,093
	Çalışmayan	77	40,42	5,41	43,00	116,88		
Davranış	Çalışan	137	32,67	6,24	34,00	103,26	-1,341	0,180
	Çalışmayan	77	34,06	5,04	35,00	115,05		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	Çalışan	137	119,48	19,02	119,00	100,86	-2,094	0,036
	Çalışmayan	77	124,62	17,12	127,00	119,32		

Sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında kullanılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 8.'de gösterilmiştir.

Tablo 8. incelendiğinde, araştırmaya dahil olan sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde herhangi bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışan ve çalışmayanların Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanları benzer düzeydedir.

Tablo 9.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Daha Önce Özel Gereksinimli Bireylerin Aileleri İle Çalışma Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Çalışma	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
Duygu	Çalışan	128	47,99	12,26	46,50	103,61	-1,122	0,262
	Çalışmayan	86	49,70	11,58	50,50	113,29		
Düşünce	Çalışan	128	39,17	6,13	41,00	104,41	-0,899	0,369
	Çalışmayan	86	39,94	5,74	42,00	112,09		
Davranış	Çalışan	128	32,77	6,32	34,50	104,73	-0,802	0,423
	Çalışmayan	86	33,78	5,10	35,00	111,63		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	Çalışan	128	119,93	18,68	119,00	102,29	-1,502	0,133
	Çalışmayan	86	123,42	18,09	126,50	115,26		

Tablo 9.'da araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında kullanılan Mann-Whitney U testinden elde edilen bulgular verilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumuna bakılmaksızın sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar benzerdir.

Tablo 10.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bir Yakını Olması Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Özel Gerek. Yakını	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
Duygu	Var	88	47,36	11,66	45,00	99,39	-1,602	0,109
	Yok	126	49,60	12,19	50,00	113,16		
Düşünce	Var	88	39,73	5,87	41,50	109,76	-0,450	0,653
	Yok	126	39,31	6,07	40,50	105,92		
Davranış	Var	88	33,55	6,07	36,00	114,22	-1,331	0,183
	Yok	126	32,91	5,72	34,00	102,81		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	Var	88	120,64	19,48	124,00	106,23	-0,250	0,802
	Yok	126	121,82	17,82	121,50	108,38		

Araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bir yakını olması durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testi kullanılmış olup, elde edilen bulgular Tablo 10.'da gösterilmiştir.

Tablo 10 . incelendiğinde özel gereksinimli bir yakını olan ve olmayan edilen sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranıştan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Özel gereksinimli bir yakını olması durumuna göre sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanları benzer bulunmuştur.

Tablo 11.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireyler İle İlgili Bir Eğitime Katılma Durumuna Göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Eğitime katılma	n	\bar{x}	s	M	SO	Z	p
Duygu	Katılan	162	49,14	12,30	48,50	110,02	-1,051	0,293
	Katılmayan	52	47,23	10,97	45,50	99,65		
Düşünce	Katılan	162	39,65	5,93	42,00	109,46	-0,827	0,408
	Katılmayan	52	38,96	6,15	41,00	101,38		
Davranış	Katılan	162	33,48	5,66	35,00	110,71	-1,344	0,179
	Katılmayan	52	32,21	6,43	33,50	97,49		
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	Katılan	162	122,27	19,26	125,00	111,24	-1,560	0,119
	Katılmayan	52	118,40	15,65	117,00	95,85		

Tablo 11.'de araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 11. incelendiğinde, sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği geneline ve ölçekteki duygu, düşünce ve davranış alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanları yüksek olsa da, fark anlamlı düzeyde değildir.

Tablo 12.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlar Arasındaki Korelasyonlar

		Duygu	Düşünce	Davranış	Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği
	r	1	0,376	0,351	0,879
Duygu	p	.	0,000*	0,000*	0,000*
	r		1	0,473	0,669
Düşünce	p	.	.	0,000*	0,000*
	r			1	0,667
Davranış	p	.	.	.	0,000*
Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği	r				1
	p				.

* $p < 0,05$

Tablo 12.'de araştırmaya dahil edilen sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlar arasındaki korelasyonların incelendiği Spearman testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 12. incelendiğinde sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü korelasyonların olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Buna göre araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış puanlarından herhangi birinin artması halinde, diğer alt boyutlardan aldıkları puanlar artış göstermektedir.

Nitel Boyuta İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısımda araştırmanın problemi, amaç ve alt amaçlarına bağlı olarak nitel verilerin bulguları tablolar şeklinde sunulmuştur. Tablolarda, sosyal hizmet uzmanlarının görüşleri frekans değerleri gösterilerek sunulmuş ve birebir alıntılar ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan alınan birebir alıntılarının yanında yer alan uzmanları temsil etmektedir. Bulgular gösterilirken sosyal hizmet uzmanlarının isimleri yerine "U1", "U2" şeklinde kodlama yapılmış görüşler doğrudan alıntılanarak sunulmuştur.

Tablo 13.

Araştırma Kapsamında Elde Edilen Veri Setine Göre Oluşturulan Ana Ve Alt Temalara İlişkin Bilgiler

Ana tema	Alt Temalar
1.Rol ve Sorumluluk	-Güçlendirme - Savunuculuk rolü - Danışmanlık rolü -Arabuluculuk rolü -Bağlantı kuruculuk rolü -Eşit katılımı sağlama -Eğitmenlik rolü -Kriz yönetimi - Erişebilirliği sağlama
2.Mesleki Uygulama Alanları	-Mesleki uygulama alanları yetersiz -Ayrımcılığı önleyici ve sosyal uyumu sağlayacak faaliyetler -Psikososyal destek ve pozitif iletişim -Sorunu ortaya çıkaran ve besleyen faktörlerin değiştirilmesi -Aile görüşmeleri ve grup çalışmaları -Bireyin ihtiyaçları doğrultusunda değişir
3.Mesleki Bilgi ve Becerileri	-Yeterli değil , destek eğitim almalı - Yeterliliğe sahiptir
4.Engelli Bireyle Çalışırken Zorlanılan Konu	-Sosyal dislanma -Bireyi anlama, empati kurma ve iletişim -Ailelerin kabul etmemesi, haklarını bilmemesi -Çevre faktörü -Ruhsal engelliler
5.Aileler ile İlgili Çalışmalar	- Sosyo ekonomik ve evde bakım desteği -Aile ve çocukla ortak grup çalışması -Psikolojik ve manevi destek -Gerekli kurumlara yönlendirme -Aile ile çalışmadım -Sosyo ekonomik destek

6.Engelli Bireyle Çalışırken Karşılaşılan Zorluklar	<ul style="list-style-type: none"> -Bireylerin davranışları -Kuruma alışma ve adaptasyonu -Bireyin uzmana çok bağlanması -Kişilerin aile içi sorunları -İletişim, dil problemi -Çevresel faktörler ve negatif ayrımcılık -Sorunları çözebilecek kaynakların eksikliği
7.Zorluklara Çözüm Önerileri	<ul style="list-style-type: none"> -Aile görüşmeleri, iletişim ve empati kurulması -Makro düzenlemeler, saha çalışmaları ve kaynaklara ulaşım sağlama -Aile ve ilgili alana yönelik eğitimi alınmalı -Farklı alanlarla işbirliği(psikoloji,sosyoloji) -Orantasyon çalışmaları ve süpervizyon desteği -Ortamı düzenleme -Engellilik alanında shu arttırımı
8.Toplumsal Yaşama Katılımı İçin Yapılacaklar	<ul style="list-style-type: none"> - Kaynastırma, empati, farkındalık ve etiketlemeyi önleme çalışmaları -Projeler, toplum ve grup çalışmaları -Ailelerin çalışmaları, psikolojik destek ve istihdam -Tüm mesleki rollerini gerçekleştirir.
9.Yararlanılan Sosyal Yardım ve Hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> - Engelli aylığı, bakım ücreti (evde, gündüzlü ve yatılı bakım) ve ulaşım -Eğitim için burs ve harç muafiyeti -Psikolojik ve sosyal destek -Bilmiyorum
10.Özel Eğitimde SHU Yeterince Yer Alıyor mu?	<ul style="list-style-type: none"> - Yeterli düzeyde rol almadıklarını düşünmüyorum -Yeterli düzeyde rol aldıklarını düşünüyorum -Devlet sektöründe evet rol alıyor, özel sektörde hayır
11.Hakları Konusunda Yapılabilecekler a) Koruyucu b) Önleyici c) Destekleyici d) Geliştirici tedavi ve rehabilite edici	<ul style="list-style-type: none"> -Sosyalleşmesi, toplumda görünür olması konularında destekler, istihdam engellerini kaldırır -Koruyucu ve önleyici olarak özellikle özbakim ve mahremiyet eğitimi verir -Gerekli mecralara yazılı sözlü bilgi aktarılması ve bu alandaki yasaların hızlı düzeltilmesi eksiklerinin giderilmesi -İhmal ve istismar konularında korur - Tüm rollerini uygular ve bireyin bulunduğu yerden başlar -Soruyu anlamadım

Tablo 14.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Uygulamalardaki Rol Ve Sorumlulukları İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Savunuculuk rolü	4
2	Bağlantı kuruculuk rolü	3
3	Güçlendirme	2
4	Danışmanlık rolü	2
5	Arabuluculuk rolü	2
6	Eşit katılımı sağlama	2
7	Eğitmenlik rolü	2
8	Kriz yönetimi	2
9	Erişebilirliği sağlama	2
Toplam		21

Tablo 14'ten elde edilen verilere göre, sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireylere yönelik uygulamalardaki rol ve sorumlulukları ile ilgili görüşleri alınan 21 sosyal hizmet uzmanının, 4'ü savunuculuk, 3'ü bağlantı kuruculuk, 2'si güçlendirme, 2'si danışmanlık, 2'si arabuluculuk, 2'si eşit katılım sağlama, 2'si eğitmenlik, 2'si kriz yönetimi, 2'si erişebilirliği sağlama olduğunu belirtmişlerdir. Bu soruyla ilgili olarak sosyal hizmet uzmanlarının bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

U1: *“Güçlü yönlerini ortaya cikarmak ve uygun koşullar oluşturmak”*.

U2: *“Sosyal Hizmet Uzmanı aktivist rolü ile özel gereksinimli bireylere ilişkin, toplumda farkındalık oluşturacak faaliyetlere öncülük eder. Savunuculuk rolü ile özel gereksinimli bireylerin yaşam standardının yükseltilmesi ve sosyal hayata etkin katılım sağlayabilmeleri için yasama organlarının sosyal politika çalışmalarına katkı sağlar. Danışmanlık, arabuluculuk ve bağlantı kuruculuk rolleri ile özel gereksinim sahibi bireylerin, var olan kaynaklardan etkin bir şekilde faydalandırılması için çalışırlar”*.

U3: *“Sosyal hizmet uzmanı özel gereksinimli bireylerin toplumda karşılaştığı engellerin minimuma indirilmesi ve erişilebilirliğin tamamen uygulanabilmesi için çalışmalıdır”*.

U5: ‘‘Özel gereksinimli bireyler ile çalışırken en önemli iki rolün savunuculuk ve güçlendirme olduğunu düşünüyorum’’.

U9: ‘‘Eğitim kurumdaki arkadaşları, hocaları ile sağlıklı iletişiminin sağlanması, ailesi ve yakın çevresi ile yaşanacak sorunlarda önleyici ve kriz çözücü olarak rol alması’’.

U14: ‘‘Savunucu rol bağlantı kurucu ve uzlaştırıcı mesleki rollerini kullanmak engelli bireylerin haklarını savunmak’’.

U16: ‘‘Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireylerin psikososyal ve ekonomik sorunlarının çözümünde, özel gereksinimli bireylerin sosyal hayata aktif katılımında önemli rol oynar. Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinin engelliliğe bakışı ve bu konudaki bilinçlerinin geliştirilmesi konularında da önemli roller üstlenirler’’.

Tablo 15.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Eğitim Kurumlarındaki Mesleki Uygulama Alanları İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Mesleki uygulama alanları yetersiz	6
2	Ayrımcılığı önleyici ve sosyal uyumu sağlayacak faaliyetler	4
3	Psikososyal destek ve pozitif iletişim	4
4	Sorunu ortaya çıkaran ve besleyen faktörlerin değiştirilmesi	3
5	Aile görüşmeleri ve grup çalışmaları	2
6	Bireyin ihtiyaçları doğrultusunda değişir	2
Toplam		21

Tablo 15’te görüldüğü gibi özel eğitim kurumlarındaki mesleki uygulama alanları ile ilgili görüşleri sorulan sosyal hizmet uzmanlarından, 6’sı mesleki uygulama alanlarının yetersiz olduğu, 4’ü ayrımcılığı önleyici ve sosyal uyumu sağlayacak faaliyetler, 4’ü psikososyal destek ve pozitif iletişim, 3’ü sorunu ortaya çıkaran ve besleyen faktörlerin değiştirilmesi, 2’si aile görüşmeleri ve grup çalışmaları, 2’si ise bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda değişir şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu soruya verilen yanıtlardan bazıları şöyledir:

U1: “Sosyal hizmet uzmanı özel bireylerin ihmal ve istismar durumları hakkında bilgi edinir. Bireyin aile ve çevresi tarafından kabul edilmesi konusunda destek verir.

U2: “Özel eğitim kurumlarında sosyal hizmet uzmanı müracaatçıları ve ailelerinin sosyal, ekonomik ve psikolojik gereksinimleri doğrultusunda danışmanlık hizmeti verir. Eğitim, iş-eğlence ve kendi kendine yardım gibi gruplar meydana getirerek müracaatçı ve ailelerinin sosyalleşmelerini ve psikolojik sağaltımını gerçekleştirir”.

U3: “Mesleki uygulama alanlarının yetersiz olduğunu düşünüyorum”.

U5: “Özellikle özel eğitim gerektiren çocuklara yönelik uygulamalar yaparken çocuklar için yapılan uygulamalardan ziyade aileler için yapılan uygulamaların daha önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü engellilik kişinin durumu kendinin kabul etmesi ve uyum sağlaması dışında yakın çevresinin de engellilik konusunda bilinçlendirilmesi ve duruma uyum sağlaması oldukça önemli”.

U9: “Özel gereksinimli bireyler ile yapılacak grup çalışmaları, aileler ile yapılacak görüşmeler, meslek içi eğitimler ve kurumun itibarı ile ilgili çalışmalar”.

U11: “Sosyal hizmet mesleğinin insan sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalarında benimsediği temel yaklaşımlardan biri değişim yaratmadır. Sosyal hizmet müdahalesinde, sorunu ortaya çıkaran ve besleyen faktörlerin değiştirilmesi, çözümün kalıcı olması engelli bireyi-müracaatçıyı güçlendirme açısından oldukça önem arz etmektedir”.

U12: “Engellilik alanında sosyal hizmet uygulamaları engelli bireyler ve aileleri ile çalışma yapmayı, aynı zamanda makro düzeyde de engellilere uygulanan dışlanma ve ayrımcılığı önlemeyi ve hak savunuculuğunu kapsayan çok boyutlu uygulamalardan oluşmaktadır”.

Tablo 16.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Eğitim Hizmetleri Kapsamında Görev Almak İçin Mesleki Bilgi Ve Becerilerinin Yeterlikleri Konusundaki Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Yeterli düzeyde değil destek alınmalı	16
2	Yeterli düzeyde	5
Toplam		21

Tablo 16’da görüldüğü gibi sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitim hizmetleri kapsamında görev almak için mesleki bilgi ve becerilerinin yeterlikleri konusundaki görüşleri alınan uzmanlardan 5’i mesleki bilgi ve becerilerinin özel eğitim hizmetlerinde görev almak için yeterli düzeyde olduğu, 7’si bilgi ve becerilerin yetersiz düzeyde olduğunu, 8’i ise bilgileri olsada destek eğitim almaları gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu soruyla ilgili olarak sosyal hizmet uzmanlarının bazılarının verdiği cevaplar şu şekildedir:

U3: ‘‘Lisans eğitiminin bu konuda yeterli olduğunu düşünmüyorum mutlaka hizmet içi eğitimlerle desteklenmeli’’.

U6: ‘‘Açıkçası 4 yıllık lisans bölümünden mezun şuların özel gereksinimli bireylerle çalışma konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını düşünüyorum, 4 yıllık lisans eğitimi sonrasında söz konusu bireylerle çalışmak üzere en az 2 yıllık bir eğitimden daha geçilmesi gerektiği kanaatindeyim’’.

U5: ‘‘Her ne kadar lisans eğitimi içeriğinde engellilik ve sosyal hizmet gibi dersler alınmış olsa da bunun uygulama alanı için yeterli olabileceğini düşünmüyorum. Çünkü ne kadar teorik bilgiye sahip olursak olalım her alan çok farklı hikayeler içeriyor ve her hayat hikayesi de farklı müdahaleler gerektiriyor’’.

U7: ‘‘Özel eğitim adında da anlaşılacağı üzere sadece sosyal hizmet eğitimini almakla olmayacaktır. Nitekim sosyal hizmet lisans eğitimini alan her birey özel eğitim alanında uygulama yapamaz. Sosyal hizmet eğitiminin üzerine özel eğitim ile ilgili eğitim alan (seminer, konferans, panel vb.) sosyal hizmet uzmanları bu alanda daha başarılı olacaklardır. Mesleğini daha profesyonel yapacaklardır’’.

U8: ‘‘Birkere bu meslek sürekli öğrenmeyi gerektiren bir meslek yeni yasalar düzenlenen kanunlar, okuldaki teorik bilgi hayatta hızlı öğrenilen pratik bilgiyle hızlıca harman edilmeli. Ben şahsen meslektaşlarımın başarıyla çalıştıklarını düşünüyorum’’.

U16: Kesinlikle yeterlidir. Sosyal hizmet uzmanları örgün ve lisans eğitimlerinde özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin sorunlarını tespit etmek ve bu sorunları çözmek için eğitim almaktadır.

U20: “Mesleki bilgi ve becerileri temel olarak verilir. Ancak bu alanda çalışacak uzmanların mutlaka ek olarak eğitimler alması gerekir. Özel gereksinimi olan bireylerle çalışma sadece okulda öğretilen bilgilerle yeterli bir halde değildir”.

Tablo 17.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireyler İle Çalışırken En Fazla Zorlanılan konu (lar)İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Bireyi anlama, empati kurma ve iletişim	6
2	Ailelerin kabul etmemesi, haklarını bilmemesi	6
3	Sosyal dışlanma	3
4	Çevre faktörü	2
5	Ruhsal engelliler	2
6	Eğitim ve ekonomik düzey	2
Toplam		21

Tablo 17’de görüldüğü üzere, özel gereksinimli bireyler ile çalışırken en fazla zorlanılan konu (lar) nelerdir? Sorusuna yanıt veren uzmanlardan, 6’sı bireyi anlama, empati kurma ve iletişim, 6’sı ailelerin durumu kabul etmemesi, haklarını bilmemeleri, 3’ü sosyal dışlanma, 2’si çevre faktörü, 2’si ruhsal engellerden ve 2’si eğitim ve ekonomik düzeyden dolayı zorluk yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bu soruya verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

U5: “En zorlandığımız konu genelde ailelerin durumu kabul etmiyor ve haklarını bilmiyor olmasından doğan hak ihlalleri ve ihmaller oluyor çoğu zaman”.

U6: “Empati yapılmaması durumunda ortaya çıkan karşımızdaki bireyin duygu düşünce ve hislerini anlamamak, anlamadığımız bir bireye de yardımcı olamayacağımızı düşünüyorum, anlamadığımız ve karşı tarafın bizden beklentilerini bilmediğimiz için yanlış müdahalelerde bulunabiliyoruz, çelişkili durumlar içinde kalıyoruz bu çoğu zaman kaosa bile dönüşebiliyor, şu çalışana olarak bu alanda çalışmak bize güç, zorlayıcı, çekilmez bir duruma dönüşüyor, bence en zorlanılan konu anlamamak”.

U10: “Çevre faktörü, toplumda söylenen şu cümlede işin aslını özetliyor işinin ehli olmayan kişilerin yanlış bilgileride insanları negatif olarak etkilemektedir”.

U13: “Bu alanda birebir bireylerle çalışmadım ama aileleriyle kısa süreli görüşmelerim çalışmalarım oldu. Ailelerin konu hakkında bilinçli olmaması, kabullenmemeleri, sorununda çözümünde uzmanda olduğunu düşünmeleri durumunda mesleki olarak ilerleme kaydetmek oldukça güçleşiyor”.

U16: “Özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinin engelliliğe bakışı, ön yargıları”.

U17: “Ailelerin özel gereksinimli çocuklarına yönelik tutumlarını değiştirmek bu alandaki en zorlanılan konu bence. Çünkü aileler çocuklarına ya gereğinden fazla bakım göstererek onları hayata karşı savunmasız hale getiriyor ya da ihtiyacı olan bakımı göstermemek için kurumlara kapatmayı tercih edebiliyor”.

U20: “Özel gereksinimli bireylerin var olan sorunlarının her zaman profesyonel bir şekilde karşılanmaması ve duygusal olarak üzüntü yaşanması zor olan konulardandır. Kişi kendinde olmayanın zorluğunu her ne olursa hisseder. Bu bireylerin yaşadığı travma ve çaresizlik uzmanlara da duygusal anlamda olumsuz yansıtılabilir”.

Tablo 18.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının, Özel Gereksinimli Bireylerin Aileleri İle Ne gibi Çalışmalar Yaptıkları İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Aile ve çocukla ortak grup çalışması	9
2	Psikolojik ve manevi destek	5
3	Sosyo ekonomik ve evde bakım desteği	3
4	Gerekli kurumlara yönlendirme	2
5	Aile ile çalışmadım	2
Toplam		21

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları, özel gereksinimli bireylerin aileleri ile ne gibi çalışmalarını yürüttükleri sorusuna, uzmanlardan 9’u aile ve çocukla grup çalışması, 5’i psikolojik ve manevi destek, 3’ü sosyo ekonomik, nakti ve evde bakım desteği, 2’si gerekli kurumlara yönlendirme, 2 uzman ise aile ile çalışma yürütmediği cevabını vermiştir. Bu görüşme sorusuna verilen yanıtlardan bazıları şöyledir:

U1: “Öncelikle ailelerin çocuklarını kabul edip etmedikleri konusunda ve ihtiyaçlarını belirleme konusunda ailelere yönelik farkındalık eğitimi verilir. Ailelerin yalnız olmadığını göstermek için yanında olduğumuzu ve her konuda danışabilecekleri birilerinin olduğu konusunda destek verilir”.

U2: “Aileler en çok bakım ve sağlık gereksinimleri konusunda sosyo ekonomik taleplerde bulunmaktadır. Bunun için aileye uygun hizmet modellerini planlayıp bu hizmetlerden yararlanabilmeleri adına mesleki çalışmalar yürütmekteyim”.

U7: “Uygulama yaptığım kuruluşta özel gereksinimli bireyi, ailesinden bağımsız düşünemiyorum. Bu nedenle olayların çözümünde Sistem Yaklaşımı çerçevesinde "aile" kurumunu da olaya dahil ederek çözüm yolları arıyorum. Bu bazen özel gereksinimli birey ve ailesini telefon ile görüştürme bazen yüzyüze görüştürme şeklinde olabiliyor. Pandemiden önce psikososyal etkinliklere aileleri de dahil edebiliyordum. Kısacası aileler ile ayrı bir çalışma yapmıyorum. Aile ve çocuk ile ortak grup çalışmaları yapıyorum”.

U16: “Ailelerin engelliliğe bakışlarını değiştirmek, engelli çocuklarını benimsemelerini sağlamak, engelliliğin bir ceza olmadığını görmelerini sağlamak için bilinçlendirme çalışmaları ve özel gereksinimli çocukları olan aileler ile grup çalışmaları yaparaj ortak sorunları tespit edip çözmek”.

Tablo 19.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylerle Çalışırken Karşılaşabileceği Sorunlar İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Kişilerin aile içi sorunları	5
2	İletişim, dil problemi	4
3	Çevresel faktörler ve negatif ayrımcılık	3
4	Sorunları çözebilecek kaynakların eksikliği	3
5	Bireylerin davranışları	2
6	Kuruma alışma ve adaptasyonu	2
7	Bireyin uzmana çok bağlanması	2
Toplam		21

Özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaştıkları zorluklar nelerdir sorusuna uzmanlardan, 5’i kişilerin aile içi sorunları, 4’ü iletişim, 3’ü çevresel faktörler ve negatif ayrımcılık, 3’ü sorunları çözmek için kaynakların eksik olduğu, 2’si bireyin davranışları,

2'si kuruma alışma ve adaptasyon, 2'si özel gereksinimli bireyin kendilerine bağlanması yönünde görüş bildirmiştir. Bu soruya verilen yanıtlardan bazıları şöyledir:

U2: ‘‘Kaynakların kısıtlı olması, toplum ve kurumların bireylerin adaptasyonu noktasında göstermiş olduğu direnç karşılaşılabilecek sorunlara örnek verilebilir’’.

U6: ‘‘Söz konusu bireylere karşı tutumumuzdan dolayı özel gereksinimli bireylerin ters tavırları ile karşılaşılabılıriz tam aksi bir durumda örneğin söz konusu zihinsel engelli ve ya down sendromlu bir bireyle çalışırken bize hayranlık duyarak bize aşık olduklarını düşünebiliyorlar, bizi çok severek sahiplenebiliyorlar bu durumda karşımızdaki bireyi kırmadan incitmeden davranmak zorunda kalıyoruz ve ne yapacağımızı bilemeyebiliriz’’.

U9: ‘‘Hizmet alan kişilerin aile içi sorunları olması, bulunan kuruma alışamaması olabilir’’.

U12: ‘‘Dil problemi olabilmektedir. İletişim becerileri konusunda yaşanan sorunlar olabilir. Çalıştığı engel grubuna karşı profesyonel davranamaması gibi sorunlarla karşılaşılabılır’’.

Tablo 20.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylerle Çalışırken Karşılaşılabileceği Sorunlara Çözüm Önerileri İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Aile görüşmeleri, iletişim ve empati kurulması	6
2	Makro düzenlemeler, saha çalışmaları ve kaynaklara ulaşım sağlama	5
3	Aile ve ilgili alana yönelik eğitimi alınmalı	4
4	Farklı alanlarla işbirliği(psikoloji,sosyoloji)	2
5	Orantasyon çalışmaları ve süpervizyon desteği	2
6	Ortamı düzenleme	1
7	Engellilik alanında shu arttırımı	1
Toplam		21

Özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaşılabileceği sorunlara yönelik çözüm önerileri sorulan uzmanlardan, 6'sı aile görüşmesi, iletişim ve empati kurulması, 5'i makro düzenlemeler, saha çalışmaları ve kaynaklara ulaşım, 4'ü aile ve ilgili alana yönelik eğitim alınmalı, 2'si farklı alanlar ile (sosyoloji, psikoloji vb) işbirliği, 2'si

oryantasyon çalışmaları ve süpervizyon desteği, 1'i ortam düzenlemeleri ve 1 uzmanda engellilik alanında sosyal hizmet uzmanının arttırımının çözüm olabileceği yönünde görüş bildirmiştir. Bu soruya verilen yanıtlardan bazıları şöyledir:

U2: *“Bütün topluma etkili ve hızlı bir şekilde hizmet verebilecek bir sosyal hizmet anlayışı ile sosyal politikalar oluşturulup ülke bütçesinden bu alana yönelik yeterli bütçenin ayrılması gerekmektedir. Bunun için makro düzeyde faaliyetler yürütülmelidir”*.

U9: *“Aile görüşmelerine özen gösterilmeli, kuruma alışması için kayıttan itibaren oryantasyon çalışmaları yapılmalıdır”*.

U11: *“Yeri geldiğinde psikoloji veya sosyoloji gibi alanlarda uzmanlaşmış kişilerle işbirliği yaparak çözüm üretilebilir”*.

U19: *“Özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını karşılama noktasından kaynaklara ulaşmada kurumsal kolaylıklar sağlanmalı”*.

U20: *“Çözüm önerim, özel gereksinimli bireylerle ilgili toplumun empatik bir yaklaşım sergilemesi ve bu insanları olduğu gibi normal karşılamasıdır. Acıyarak veya mağdur çaresiz olarak onları görmemesidir”*.

Tablo 21.

Özel Eğitim Merkezine Devam Eden Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımı İçin Sosyal Hizmet Uzmanı Ne Tür Mesleki Faaliyetler Gerçekleştirebileceğine İlişkin Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Kaynastırma, empati, farkındalık ve etiketlemeyi önleme çalışmaları	9
2	Projeler, toplum ve grup çalışmaları	6
3	Ailelerin çalışmaları, psikolojik destek ve istihdam	4
4	Tüm mesleki rollerini gerçekleştirir.	1
5	Bilmiyorum	1
Toplam		21

Tablo 21’de sosyal hizmet uzmanlarına, özel eğitim merkezine devam eden bireylerin toplumsal yaşama katılımı için sosyal hizmet uzmanı ne tür mesleki faaliyetler gerçekleştirebilir sorusu yöneltmiş ve uzmanlardan 9’u kaynaştırma, empati,

farkındalık ve etiketlemeyi önleme çalışmaları yapılmalı, 6'sı projeler üretilmeli, toplum ve grup çalışmaları yapılmalı, 4'ü aile çalışmaları, psikolojik destek ve istihdam sağlanmalı, 1'i tüm mesleki rollerini gerçekleştirir ve 1'i de bilmiyorum yönünde görüş bildirmiştir. Bu soru ile ilgili bazı yanıtlar şöyledir:

U1: "Sosyalleşmeleri için öncelikle normal gelişim gösteren bireylere empati ve farkındalık eğitimi vermeli ve özel gereksinimli bireylerle kaynaştırma konusunda etkinlik düzenlenebilir".

U2: "Müdehale planları hazırlayıp özel gereksinimli bireylerin toplumsal yaşamın bir parçası oldukları ile ilgili farkındalık faaliyeti yapılabilir. Bireylerin iş ve hobi edinmeleri sağlanıp kendilerine olan güvenlerinin artması amaçlanır. Birey olarak ya da grup içinde var olma becerilerinin kazanılmasına yönelik çalışmalar yapılır".

U7: "Özel gereksinimli bireylerin toplumsal hayata tam katılımı için meslek elemanları olarak bizler en önde yer alarak onlara yol gösterici cesaretlendirici olmalıyız. Uygulayabileceğimiz mesleki faaliyetlerde benzerlik gösterecektir. Engel durumunu kabullenen ve normalleştiren ÖGB ve ailesi ile sosyal faaliyetler(piknik, sinema, gezi oyun oynama vb.) yaparak ÖGB' leri toplumsal hayata kazandırabiliriz".

U12: "Toplumda damgalamaya yönelik çalışmalar yaparak etkilenmelerinin önüne geçmek. Özel gün ve gecelerde yapılacak etkinliklerle bireylerin toplumsal yaşama uyumunu hızlandırmak (mikro boyutlarda bireyle, makro düzeyde toplumla)".

Tablo 22.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireyler Ve Aileleri Ne Tür Sosyal Yardım Ve Hizmetlerden Yararlanabildikleri İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Engelli aylığı, bakım ücreti (evde, gündüzlü ve yatılı bakım) ve ulaşım	14
2	Eğitim için burs ve harç muafiyeti	3
3	Psikolojik ve sosyal destek	3
4	Bilmiyorum	1
Toplam		21

Tablo 22'de görüldüğü gibi, özel gereksinimli bireyler ve aileleri ne tür sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanır sorusuna 21 uzmanlardan, 14'ü engelli aylığı, bakım

ücreti (evde, gündüzlü ve yatılı), 3'ü eğitim için burs ve harç muafiyeti, 3'ü psikolojik ve sosyal destek, 1'i ise bilmiyorum yönünde görüş bildirmemiştir. Bu sorulardan bazılarının yanıtları şöyledir:

U2: ‘‘Engelli kimlik kartı, engelli aylığı ve evde bakım ücreti gibi hizmetler ile ekonomik kazanımlar elde edilebilir. Evde sağlık, rehabilitasyon, gündüzlü bakım ve yatılı bakım hizmetleri ile ailelerin iş yükü hafifletilebilir. Özel gereksinimli bireylere yönelik eğitim hizmetlerinden ücretsiz faydalanırlar’’.

U5: ‘‘Engelli maaşı hasta bakım maaşı medikal yardımlar belediyelerin ücretsiz ulaşım hizmetleri şehirlerarası ulaşımında engellilere ve refakatçi gereken engelliler için refakatçi indirimleri gibi hizmetlerden ve ayrıca eğitim hayatında da burs talebi ve harç muafiyeti gibi desteklerden yararlanabilirler’’.

U10: ‘‘Vakıflar , dernekler , devletin imkanlarının olduğu her şey için hak sahibi olabilirler. Gerekli birimlere başvuru yapılarak haklardan yararlanmış olabilirler. Gıda desteği , yol desteği , maddi olarak , eğitim desteği vb. hizmetlerden yararlanabilmek haklarıdır’’.

U12: ‘‘Şehir içi ücretsiz ulaşım, şehirlerarası indirimli ulaşım. Gelir düzeyine göre engellilik maaşı. Müze ve ören yerlerine ücretsiz giriş. Uçaklarda indirimli ulaşım. Sosyal dayanışmadan giyecek, yiyecek, kömür ve nakdi yardım. Açıköğretimde harçtan muafiyet. EKPSS ile engellilik oranı %40 ve üzeri bireylerde istihdama katılım olanakları’’.

U16: ‘‘Psikolojik, sosyal ve ekonomik desteklerden yararlanabilirler’’.

Tablo 23.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Eğitim Hizmetleri Kapsamında Yeterince Rol Aldıkları İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlığı	f
1	Yeterli düzeyde rol almadıklarını düşünmüyorum	16
2	Yeterli düzeyde rol aldıklarını düşünüyorum	3
3	Devlet sektöründe evet rol alıyor, özel sektörde hayır	2
Toplam		21

Tablo 23'te görüldüğü gibi, özel eğitim hizmetleri kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının yeterince rol aldığını düşünüyor musunuz, bu konudaki görüş ve

düşünceleriniz nelerdir? Sorusuna yanıt veren 21 sosyal hizmet uzmanından, 16'sı yeterli düzeyde rol almadıklarını düşünüyorum, 3'ü yeterli düzeyde rol aldıklarını düşünüyorum, 2'si devlet sektöründe rol aldıklarını, özel sektörde rol almadıkları yönünde görüş bildirmiştir. Bu soruya verilen yanıtlardan bazıları şöyledir:

U1: "Kesinlikle hayır. Şuan Türkiye de özel eğitim alanında sosyal hizmet uzmanları göz ardı edilmiş durumda çok çok az çalışan sosyal hizmet uzmanı bulunmakta ki onlarda rehberlik araştırma merkezlerinde bulunmaktadır. Bence özel eğitim merkezlerinde, rehabilitasyonlarda ve devlet özel okullarında sosyal hizmet uzmanı bulunmalıdır".

U2: "Bu alanda yeterli düzeyde istihdamın olmadığını düşünüyorum. Bu sebeple özel gereksinimli bireylerin ve ailelerin ihtiyaç duydukları hizmetlere zamanında erişemedikleri tartışılmaz bir gerçektir".

U6: "Açıkçası yeterli rol aldıklarını düşünmüyorum, shu'ların bu alanla daha çok çalışarak özel gereksinimli bireylerin hayata aktif katılımlarını sağlamada aracı olmak sosyal çalışmacı olarak bize düşmekte, söz konusu bireylerin sosyal yaşam becerilerinin geliştirilmesi ve sosyal hayata aktif katılarak evlerde duvarların ardında kapılmaması adına shu ve diğer meslek elemanlarının özel gereksinimli bireylerle daha fazla çalışması gerektiği kanaatindeyim".

K12: "Yeterli değil. Sosyal Hizmet Uzmanları genel olarak özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde disiplinler arası bütüncül hizmet anlayışının yerleştirilmesi, kanıta dayanan uygulamaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde, ailelere özellikle kadınlara yönelik hizmetlerin daha ayrıntılı bir biçimde açıklanması ve kurumlarda denetimlerinin yapılması gerekmektedir".

Tablo 24.

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Özel Gereksinimli Bireylerle Çalışırken Hakları Konusunda; a) Koruyucu, b) Önleyici, c) Destekleyici, d) Geliştirici Tedavi ve Rehabilite Edici Boyutuna Yapabilecekleri İle İlgili Görüşleri

No	Kod başlıkları	f
1	Sosyalleşmesi, toplumda görünür olması konularında destekler, istihdam engellerini kaldırır	10
2	Koruyucu ve önleyici olarak özellikle özbakim ve mahremiyet eğitimi verir	3
3	Gerekli mecralara yazılı sözlü bilgi aktarılması ve bu alandaki yasaların hızlı düzeltilmesi eksiklerinin giderilmesi sağlar	3
4	İhmal ve istismar konularında korur	2
5	Tüm rollerini uygular ve bireyin bulunduğu yerden başlar	2
6	Soruyu anlamadım	1
Toplam		21

Tablo 24'te görüldüğü üzere sosyal hizmet uzmanlarına, özel gereksinimli bireylerle çalışırken hakları konusunda; a) Koruyucu, b) Önleyici, c) Destekleyici, d) Geliştirici tedavi ve rehabilite edici boyutuna yapabilecekleri konusunda ki düşünceleri sorulmuş ve uzmanlardan, 10'u sosyalleşmesi, toplumda görünür olması konularında destekler, istihdam engellerini kaldırır, 3'ü koruyucu ve önleyici olarak özellikle özbakim ve mahremiyet eğitimi verir, 3'ü gerekli mecralara yazılı sözlü bilgi aktarılması ve bu alandaki yasaların hızlı düzeltilmesi eksiklerinin giderilmesini sağlar, 2'si ihmal ve istismar konularında korur, 2'si tüm rollerini uygular ve bireyin bulunduğu yerden başlar, 1'i ise soruyu anlamadığı yönünde görüş bildirmiştir. Bu soruya verilen yanıtlardan bazıları şöyledir:

U1: "Shu ,özel gereksinimli bireyleri ihmal ve istismar konularında korur. Sosyalleşme konularında destekleyici rolü vardır. Bireylerin güçlü yönlerini ortaya çıkararak kendilerine güvenmelerini sağlar bu da bireylerin hırslanıp daha çok gelişmesini sağlar".

U5: "Koruyucu ve önleyici olarak özellikle özbakim ve mahremiyet eğitimi çok önemlidir. Destekleyici kısımda ise güçlendirme ve özsefkat çalışmaları yapılabilir. Geliştirici kısımda ise kariyer ve eğitim danışmanlığı yapılabilir".

U6: “a) önleyici; zihinsel ve bedensel engelli bireylere ve ailelerine anlayabilecekleri seviyede mahremiyet eğitimi vererek istismar ve nitelikli cinsel istismar vakalarının önüne biraz olsun geçilebilir”.

b) koruyucu; ailelere kendi çocukları veya yakınlarını anlamaları ve onlarla hayatı daha kolay nasıl paylaşabilecekleri konusunda eğitim verilmesi ihmalleri azaltabilir.

c) destekleyici; sosyal hayata aktif katılım projeleri, söz konusu bireylerin haklarını kendilerine anlatarak hukuki anlamda destek hatta gönüllü avukatlar tahsis edilmesi, istihdam sağlanması, tüm vatandaşlara eğitim verilerek aslında söz konusu bireylerinde bizler gibi olduğunu yaşama, gezme, eğlenme, eğitim haklarının olduğunu anlatarak sosyal hayata aktif katılımlarının sağlanması,

d) eğitim ve istihdam hayatında söz konusu bireylerin önündeki engelleri kaldıracı, tabuları yıkıcı faaliyetlerin planlanması, bu faaliyetlerin rağbet görerek daha iyi organize edilmesi bağlamında MEB, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İşkur bünyesinde ortak projelerin yürütülmesi.

U9: “Toplumda görünür olmalarının sağlanması için teşvik projeleri, ayrımcılığa uğramamaları için toplumu bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir, hassas bir hizmet grubu oldukları için sorunları önlemek adına periyodik olarak aile ilişkileri konusunda destek almaya devam etmelidirler, tüm bu çalışmalar özel gereksinimi bireylerin korunması, sorunlarla karşılaşmamaları için önleyici, sosyal yaşamlarına devam edebilmeleri için destekleyici olacak ve gelişime açık olmalarını sağlayacaktır”.

U11: “Genel anlamda topluma kazandırmak adına eğiticilik, savunuculuk, araştırma ve geliştirme, planlama, bağlantı kuruculuğu ve ara buluculuk gibi birçok rolü yerine getirebilirler”.

BÖLÜM V

Tartışma

Bu bölümde, çalışmadan elde edilen bulgular literatürde var olan araştırmalar çerçevesinde tartışılmıştır.

Çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri konusu ele alınmıştır. Tekindal ve Özden'in (2017) belirttiği gibi sosyal hizmet uygulamalarının alanlarından biride engelliliktir. Sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden aldıkları puan yüksek ve olumlu bulunmuştur. Bunun sebebinin de sosyal hizmet uzmanlarının, toplumun her kesiminden bireylerle yakın ilişki ve etkileşim içinde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu alanda direk sosyal hizmet uzmanları ile yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde yer alan duygu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının, cinsiyete göre aldıkları puan ortalamaları erkeklerde 51,44 kadınlarda ise 46,86 dır. Çalışmamızda kadın ve erkek sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar benzer bulunmuştur ($p>0,05$). Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarında davranışlarında cinsiyetlerinin etkili olmamasının sebebinin mesleklerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine verdiği önemden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu alanda direk sosyal hizmet uzmanları ile yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarının yaş gruplarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Araştırma kapsamına alınan sosyal hizmet uzmanlarının eğitim durumlarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu

sonuçtan hareketle sosyal hizmet uzmanlarının eğitimlerin ilk yıllarından itibaren müracatçı grupları çalışacaklarını nasıl yürütecekleri eğitimi verilmesinden kaynaklı olarak uzmanların eğitim seviyelerinin engelli bireylere tutumlarında etkisi olmadığı düşünülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kıdemlerine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farkların olmadığı tespit edilmiş olup, mesleki kıdemlerine bakılmaksızın sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları benzer bulunmuştur. Uzmanların mesleki kıdemlerine göre engellilere yönelik tutumlarında fark gözlemlenmemesinin sebebi uzmanların lisans eğitimlerinde verilen meslek ilkelerini benimsemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil olan sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından almış oldukları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde herhangi bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Literatür incelendiğinde, daha önce engelli bireylerle çalışma durumu değişkeninin elde ettiğimiz sonucu destekleyecek veya tersini açıklayacak bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumuna bakılmaksızın sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar benzerdir. Literatür incelendiğinde, engelli bireylerin aileleri ile çalışma durumu değişkeninin elde ettiğimiz sonucu destekleyecek veya tersini açıklayacak daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Özel gereksinimli bir yakını olan ve olmayan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranıştan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Uzmanların mesleklerinin parçası olan empati ve bireylerin biricik olduğu ilkelerini benimsemeleri, onların engelli bir yakını bulunmasa bile, engelli bireylere davranış ve tutumlarının olumlu yönde olmasını sağlamakta olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği geneline ve ölçekteki duygu, düşünce ve davranış alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği puanları yüksek olsa da, fark anlamlı düzeyde değildir. Sosyal hizmet uzmanları engelli bireylerin topluma uyumunu, ailelerini bilgilendirme ve haklarını anlamalarını sağlamada, engelli birey ve ailelerinin kurumlar arasındaki bağlantısını sağlayan meslek elemanlarından biridir. Bu sebeple uzmanların engellilere karşı tutumları, yaklaşımları ve mesleki müdahalelerinde daha nitelikli hizmet sunmaları için bilgi sahibi olmaları mesleki çalışmaların başarısını artıracaktır.

BÖLÜM VI

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri incelenmiş ve çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuç

Araştırmanın Nicel Boyutunun Sonuçları

- Sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde aldıkları puanlar değerlendirildiğinde, en düşük puanı davranış alt boyutundan, en yüksek puanı duygu alt boyutundan aldıkları gözlemlenmiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının yaş gruplarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde yer alan duygu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Erkek sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeğinde yer alan duygu alt boyutundan aldıkları puanlar, kadınlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyetine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının eğitim durumlarına göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kıdemlerine göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve bu ölçeğin alt boyutları olan duygu,

düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.

- Sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan duygu, düşünce ve davranış alt boyutlarından almış oldukları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan düşünce ve davranış alt boyutlarından aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Özel gereksinimli bir yakını olan ve olmayan edilen sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği genelinden ve ölçeğin alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranıştan aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılma durumuna göre Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği geneline ve ölçekteki duygu, düşünce ve davranış alt boyutundan aldıkları puanlar karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü korelasyonların olduğu tespit edilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarının Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği alt boyutları olan duygu, düşünce ve davranış puanlarından herhangi birinin artması halinde, diğer alt boyutlardan aldıkları puanlar artış göstermektedir.

Araştırmanın Nitel Boyutunun Sonuçları

- Uzmanlar özel gereksinimli kişilere yönelik uygulamalardaki rol ve sorumluluklarının, savunuculuk ve bağlantı kuruculuk olduğunu belirtmişlerdir.

- Uzmanlar özel eğitim kurumlarındaki mesleki uygulama alanlarının yetersiz olduğunu ama ayrımcılığı önleyici faaliyetler ve psikososyal destek ve pozitif iletişimi sağlamanın uygulama yapacakları alanlar olduğunu belirtmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitim hizmetleri kapsamında görev almak için mesleki bilgi ve becerilerinin yeterlikleri konusunda, bilgileri olsada destek eğitim almaları gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireyler ile çalışırken en fazla zorlanılan konuların, bireyi anlama, empati kurma, iletişim ve ailelerin durumu kabul etmemesi ile haklarını bilmemeleri olduğunu belirtmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanları, engelli kişilerin aileleriyle, aile ve çocukla grup çalışması ile psikolojik ve manevi destek çalışmaları yaptıklarını belirtmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaştıkları sorunların, kişilerin aile içi sorunları olduğunu belirtmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaşılabilecekleri sorunlara yönelik, aile görüşmesi, iletişim ve empati kurulması yönünde çözüm sunmuşlardır.
- Uzmanların özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaşılabilecekleri sorunlara çözüm olarak, aile görüşmelerini, iletişim ve empati kurulmasını önermişlerdir.
- Özel eğitim merkezine devam eden bireylerin toplumsal yaşama katılımı için sosyal hizmet uzmanları, kaynaştırma, empati farkındalık ve etiketlemeyi önleme çalışmalarının mesleki faaliyetleri olduğunu belirtmişlerdir.
- Uzmanlar özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin, engelli aylığı ve bakım ücreti (evde, gündüzlü ve yatılı) gibi sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanabileceklerini belirtmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanları, özel eğitim hizmetleri kapsamında yeterince rol almadıklarını bu sebeplede özel gereksinimli bireylerin ve ailelerin ihtiyaç duydukları hizmetlere zamanında erişemediklerini belirtmişlerdir.
- Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireylerle çalışırken hakları konusunda; bireyi sosyalleşmesi, toplumda görünür olması konularında desteklemek ve istihdam engellerini kaldırma gibi koruyucu, önleyici,

destekleyici, geliştirici tedavi ve rehabilite edici boyutta çalışmalar yapabileceklerini belirtmişlerdir.

Araştırmamıza göre; sosyal hizmet uzmanlarının engelli kişilere karşı olumlu tutumlarının olduğu görülmektedir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki kıdem, daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalışma durumu, daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalışma durumu, özel gereksinimli bir yakını olması durumu, özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime katılma durumu gibi faktörlerin engellilere yönelik tutumlarını etkilemediği elde edilmiştir. Bununla birlikte sosyodemografik özelliklere göre benzer sonuçların elde edilmesi sosyal hizmet uzmanlarının farkındalık düzeylerinin yüksek olduğunu açıklamaktadır.

Toplumun her kesiminden bireylerle yakın ilişki ve etkileşim içinde olan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki eğitimleri içinde aldıkları engellilik ve sosyal hizmet eğitimine ilave olarak engelli kişilere yönelik olan tutumlarını daha olumlu hale getirecek müfredat programlarının içerisine konulacak sosyal faaliyet ve aktiviteler planlanmalıdır.

Öneriler

- Sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitim hizmetleri kapsamında görev almak için mesleki bilgi ve becerilerinin yeterlikleri konusunda, bilgileri olsada destek eğitim almaları gerektiği yönünde görüşleri sonucundan hareketle sosyal hizmet uzmanlarına özel eğitim hizmetleri konusunda hizmet içi eğitimler verilmelidir.
- Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireyler ile çalışırken en fazla zorlanılan konuların, bireyi anlama, empati kurma, iletişim ve ailelerin durumu kabul etmemesi ve haklarını bilmemeleri yönündeki görüşleri sonucundan hareketle, özel gereksinimli bireylerle iletişimi arttırıcı ve ailelerin durumu kabullenmeleri ile hakları konusunda bilgilendirici proje yapılmalı ve eğitimler verilmelidir.
- Sosyal hizmet uzmanları özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaştıkları sorunun, kişilerin aile içi sorunları olduğu sonucundan hareketle sosyal hizmet

uzmanlarının ailelere psikososyal destek sağlayarak özel gereksinimli bireylerle nasıl iletişim kurulması gerektiği yönünde çalışmalar yapmaları gerekmektedir.

- Sosyal hizmet uzmanları, özel eğitim hizmetleri kapsamında yeterince rol almadıklarını bu sebeple özel gereksinimli bireylerin ve ailelerin ihtiyaç duydukları hizmetlere zamanında erişemediklerini yönünde görüşleri sonucundan hareketle, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde sosyal hizmet uzmanlarının çalıştırılması zorunlu meslek elemanları kapsamında sayılması için ilgili kurumlar ve yasa yapıcılara sosyal hizmet uzmanının özel eğitim alanındaki önemini anlatılması gerekmektedir.

İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu çalışma alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları ile gerçekleştirilmiştir. İleriki çalışmalarda sosyal hizmet öğrencileri ile yapılarak öğrencilerin lisans eğitimi sırasında özel eğitim hizmetleri konusunda farkındalığı sağlanabilir.
- Bu çalışma sosyal hizmet uzmanları ile gerçekleştirilmiştir. İleriki çalışmalarda özel eğitim öğretmenlerinin sosyal hizmet alanı ile ilgili görüşlerinin aldığı bir çalışma yapılabilir.
- Bu çalışma genel olarak görev yapan sosyal hizmet uzmanları ile yapılmıştır. İleriki çalışmalarda engellilik alanında görev yapan uzmanlarla yapılarak, engellilik alanında çalışana uzmanların görüşleri alınabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. ve Duyan, Ç.G. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 14 (1), ss. 1-9.
- Akyıldız Salih. (2017). Öğretmen Adaylarının Engelli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 17 Sayı: 39, ss: 141-175
issn: 2148-9424
- Alvar Burcu. (2014). Isparta’da Engelli İstihdamı Ve Sorunları, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Arıkan Pınar. (2019). İlköğretim Düzeyinde Kaynaştırma Eğitimine Devam Eden Çocuklar İle Ailelerinin Okulda Karşılaştıkları Sorunların Okul Sosyal Hizmeti Temelinde Değerlendirilmesi (Keçiören İlçesi Örneği), TC. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Arslan Mehmet. (2009). Eğitim Bilimine Giriş, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, birinci baskı eylül 2009, Ankara.
- Australian Association of Social Workers [AASW]. (2016). Scope of Social Work Practice Social Work in Disability. Retrieved from:
<https://www.aasw.asn.au/document/item/8665>.
- Baki A. ve Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Baykan Z., Naçar M., Şenol V., Çetinkaya F. (2018). Erciyes üniversitesi akademik personelinde engellilik farkındalığı, *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, say:11(1).
- Baykoç Dönmez, N. (2015). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim (3. Baskı.)
Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

- Beki Abdulhakim. (2010). Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyal Hizmetler Ön Lisans Programı.
- Camkurt, M. Z. (2013). 2022 sayılı Kanuna göre engelliliğin tespiti ve engelliliğe dayalı aylıkların bağlanması işlemleri. Mali Çözüm Dergisi, 119, ss. 81-82.
- Creswell, J. W. (2008). Educational research planning, Conducting and evaluating quantitative and qualitative research. International Pearson Merrill Prentice Hall.
- Çolak Murat, Çelik Cemile. (2014). Öğretmenlerin Engelliliğe Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:29, Sayı:1, ss. 191-211
- Demirel Said. (2005). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Hizmetlerinde Aile Eğitiminin Önemi, Ufkun Ötesi Bilim Dergisi Cilt 5, Sayı 1, ss. 61 – 74.
- Doğan İrfan , Duyan Veli (2015). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Yaz Uygulamasının Sosyal Hizmet Uygulamasının Amaçları Açısından Değerlendirilmesi, toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 26, Sayı 2.
- Duyan, V. (2010). Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayın no: 16, Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Duyan, V. (2014). Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri (Cilt 1). Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Erbay Ercüment. (2019). Engellilerle Sosyal Hizmet, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3437, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2285, ss: 13, Eskişehir.
- Erdem Merve. (2019). Sosyal Hizmet Merkezlerinde Çalışan Meslek Elemanlarının Stresle Başa Çıkma Düzeyleri, TC. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi.

- Ergüt İbrahim Kürşat. (2019). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında Görevli Uzman Yardımcılarının Sosyal Hizmet Mesleği Ve Disiplini İle Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Rollerini Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Erkan Gönül. (2003). Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4), Özel Eki.
- Fırat, M., Kabakçı Yurdakul, I., & Ersoy, A. (2014). Bir eğitim teknolojisi araştırmasına dayalı olarak karma yöntem araştırması deneyimi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of.
- Gedik Zümrüt, Toker Huriye. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Engelli Bireylere Yönelik Tutumları ve Sosyal Beğenirlik Düzeyleri, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, Cilt/Volume 8, Sayı/Number 1, Sayfa/Pages 111-116.
- Genç Yusuf. (2015). Engellilerin Sosyal Sorunları Ve Beklentileri, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Sayı: 35/2 (Ek) Tarih: Temmuz-Aralık 2015 Ss: 65-92 Issn: 2148-9424.
- Genç, Y., Ve Çat, G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. Akademik İncelemeler Dergisi, 8(1). ss: 365.
- Gökçe A., Güneş G., Seyitoğlu D. Ç. (2016). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutum Ve Davranışları, Medicine Science;5(2):351-62.
- Güldü B. Sivas İli Örneğinde Kaynaştırma Eğitimi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, Sivas.
- Güler Serap. (2006). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması: Bir Değerlendirme Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

<https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>. Erişim Tarihi: 21.01.2021.

International Federation of Social Workers (IFSW) (2014). Global definition of social work. <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>

Işıkkhan Vedat. (2019). Engellilerle Sosyal Hizmet, Tc. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3437, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2285, Bölüm 2, ss: 37, Eskişehir.

Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14-26.

Kara Yusuf. (2019). Zihinsel Yeti Yitimi Olan Çocuğa Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması: Bir Vaka Sunumu, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 353-373.

Karaman Erkan. (2018). Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocuğa Sahip Anne Babaların Psikolojik Dayanıklılıklarının Yordayıcısı Olarak Sosyal Destek Algısı Ve Benlik Saygısının İncelenmesi, Tc. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Özel Eğitim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Karataş Kasım, Danış Zafer, Çakta Emine, Çapar Mehmet, Çiftçi Durdu Baran, Ertaş Baki, Mahir Esmer. (2006). Özel Sektöre Ait, Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Rol, İşlev Ve İş Doyumları Üzerine Bir Araştırma, *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, ss. 4-28.

Karataş Zeki. (2020). Sosyal Hizmet Ve İlahiyat Lisans Programı Öğrencilerinin Engelli Bireylere İlişkin Tutumları, *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, sayı:15.

Kavaklı, U. ve Özkara E. (2012). Kişisel, sosyal ve iş hayatında özürlü bireylere tanınan haklar ve özürlü olguların medikolegal değerlendirmesi. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 26(1), ss. 65-66.

- Kılıç E, Çıtıl R. Üniversite hastanesindeki doktor ve hemşirelerin engellilere yönelik uygulamalar konusundaki farkındalıkları ve engellilere yönelik tutumları, TJFMPC ;13(2): 129-141. DOI.
- Kırcaali İftar Gönül. (1998). Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim, TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Açıköğretim Fakültesi, İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, No: 1018. ss: 4-6.
- Koçoğlu Tuba. (2019). Özel Eğitim Öğrencilerinin Okul Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Servisi Rehberliğindeki Eğitiminde Bütünleştirici Bir Yaklaşım Örneğinin İncelenmesi: Kalem Özel Eğitim Modeli, T.C. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Yüksel Lisans Tezi, İstanbul.
- Kot Mehtap, Sönmez Serdar, Eratay Emine. (2018). Özel Gereksinimli Bireylere Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklar, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı. 37.
- Köksal Duygu. (2019). İşverenlerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi (KKTC Örneği), Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa.
- Kuli, G. ve Yıldırım, Ş. (2019). Rehberlik Öğretmenlerinin Okul Sosyal Hizmetine İhtiyaç Duydukları Sorun Alanlarının Belirlenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 30(2), 555-582.
- Leech, L. N., Collins, M. T., Jiao, G. Q., Onwuegbuzie, J. A. (2011). Mixed research in gifted education: A mixed research investigation of trends in the literature. Journal for the Education of the Gifted, 34(6), 860-875.
- MEB. (2002). Otistik Çocukların Eğitiminde Aile El Kitabı, TC. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik Ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği. (2012). TC. Resmî Gazete, 28296, 18.05.2012.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006). T.C. Resmî Gazete, 26184, 31.05.2006.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). TC. Resmî Gazete, 30471, 07.07.2018.

Özürü Çocuklara Yönelik Rehabilitasyon ve Öz.Eğt.Hiz.Çalışma Raporu 2002,
www.Ozida.gov.tr.

Öztürk Mustafa. (2011). Türkiye’de Engelli Gerçeği, Müstakil Sanayici Ve İşadamları
Derneği (MÜSİAD), Cep Kitapları: 30, ss:17, İstanbul.

Özyürek Mehmet. (1998). Bedensel Yetersizliği Olanlar, TC. Anadolu Üniversitesi
Yayımları, Açıköğretim Fakültesi, İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama
Programı, No: 1018. ss: 157.

Qualitative Research in Education, 2(1), 65-86. [Online]: www.enadonline.com, doi:
10.14689/issn.2148-2624.1.2s3m.

Report to the IFSW (2014). General Meeting on the review of the Global Definition of
Social Work IFSW web sitesi: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>.

Sakarya Çınk, Ö. (2018). Özel gereksinimli bireylerin istihdamına Avrupa
penceresinden bir bakış, M. A. Melekoğlu, (Ed.), 28. Ulusal Özel Eğitim
Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı, ss. 190-199, Eskişehir, ISBN: 978-605-
80966-0-8.

Sakınmaz Sıla. (2020). Kaynaştırma Eğitiminde Sosyal Beceri Ve Akademik Öz-
Yeterliğin Okul Sosyal Hizmeti Odağında Değerlendirilmesi Üzerine Nicel Bir
Araştırma: Antalya İli Örneği, Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sağlık
Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Salman Meryem. (2019). Engellilik Ve Sosyal Hizmet, Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi, Yayını, ss. 6, Erzurum.

- Sarı, H. ve Bozgeyikli, H. (2003) Öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi: karşılaştırmalı bir araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 183-203.
- Selcik, O. & Güzel, B. (2016). Sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanı ve sosyal hizmet uygulamasının Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(46),461-469.
- Seyyar, A. (2001). Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele, İstanbul: Türdav A.Ş.
- Sheafor, Bradford W.; Horejsi, Charles J. (2012). Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler (1 b.). (D. B. Çiftçi, Dü., A. Bilgen, B. Kaynarkaya, D. 112 Gülmez, D. B. Çiftçi, E. Türközü, F. Çoban, . . . Y. S. Oğuz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Shu-der. (2004). Sosyal Hizmet Mesleğinin Etik İlkeleri ve Sorumlulukları. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Shu-der. (2018). <http://shuder.org/Resimler/1bb087f3-3442-44a8-993e-d8cdaca9762csosyal-hizmet-dergisi-1pdf.pdf>.
- Smagulova Lyazat. (2009). Özel Eğitim Ve Rehabilitasyon Hizmetleri Yönetimi, TC. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Sosyal Hizmetler Kanunu. Sosyal Hizmetler Kanunu. Ankara, Merkez, Türkiye: Resmi Gazete, 18059, 2828.pdf (Erişim Tarihi: 29.01.2021).
- Sürsavur Latife. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Hizmet Mesleğine Ve Sosyal Çalışmacılara İlişkin Farkındalıklarının İncelenmesi: Ankara Üniversitesi Örneği, TC. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

- Şahin Hande, Bekir Hatice. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Şıman Yener. (2012). Özürllülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Sosyal Politika Çalışmaları, Cilt: 7 Sayı: 28.
- Taşdemir Hakan. (2016). Zihinsel Engelli Çocukların Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar Ve Aile Gereksinimlerinin Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi, TC. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Politikaları Ve Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- T.C. Basbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı (2007). Stratejik Plan (2008-2012), Ankara: Kalemdar Matbaacılık.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2015). Özürllülere Sunulan Hizmetlerin Etkinleştirilmesi Çalışma Grubu Raporu, Ankara.
- Tekindal Melike, Özden A. Seda. (2017). Özel Eğitim Merkezlerinde Sosyal Hizmet Uygulamaları Özel Eğitim ve Sosyal Hizmet, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2(2), 186-203.
- Topçuoğlu A. Reyhan. (2013). Sosyal Hizmet Uygulamaları, TC. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2875, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1832, Editör; Prof.Dr. İlhan Tomanbay, Eskişehir.
- Toydemir Arif. (2019). Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Çocuk İhmal Ve İstismarına İlişkin Bilgi Ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi, TC. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı Özel Eğitim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Tunç Melike. (2011). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşam Kalitesini Etkileyen Etmenler: Yenimahalle İlçesi Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, (2018) Türk dil kurumu sözlüğü.

Türkiye Özürlüler Araştırması. (2002). T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Başkanlığı, ISBN 975 - 19 - 3596 – 2, Yayın Numarası 2913.

Uysal Sibel. (2019). Sosyal Hizmet Eğitim Ve Mesleğinin Geleceğine Dair Akademisyenler, Sosyal Çalışmacılar, Öğrenciler Ve Mezunların Görüş Ve Önerilerinin İncelenmesi, TC. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

World Health Organisation. (1980). International classification of impairments, disabilities and handicaps. Geneva.

Yavuzer Günes, Ergin Süreyya. (2006). Rehabilitasyon Ne Demek?, FTR Bil Der J PMR Sci; 9(3):95-97.

Zastrow, C. (2010). Sosyal hizmete giriş. (D.B. Çiftçi, A. Aykara, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

Zengin, O , Altındağ, Ö . (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet, Toplum ve Sosyal Hizmet , 27 (1) , 179-190 .

Zubaroglu-Yanardağ, M. (2020). Sosyal Hizmet Mesleki Uygulamalarında Müracaatçılara Karşı Etik Sorumluluklar ve Etik Karar Verme Süreci. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(3), 1201-1226.

Ekler

Ek 1. Bilgilendirme ve Kişisel Bilgi Formu

Sayın Katılımcı,

Sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşlerinin incelenmesi amacıyla yürütmekte olduğumuz araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırma ile toplanan veriler, Sosyal hizmet uzmanlarının engelli bireylere yönelik tutumları ve özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşlerinin nasıl olduğunu anlamamızı sağlayacaktır. Araştırmada yer almayı kabul ettiğiniz takdirde, sizinle 30 dakika sürmesi planlanan bir tutum ölçeği uygulanacaktır. Tüm ölçek formları kapalı bir zarf içerisinde araştırma ekibi tarafından 2 yıl boyunca çalışmanın tamamlanmasına kadar saklanacaktır. Daha sonra ise tüm veri tabanlarımızdan silineceklerdir.

Bu araştırmaya katılmak sizin isteğinize bağlı olup, araştırmaya katılıp katılmamanızın sizin üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır. Bu çalışma süresince toplanan veriler yalnızca akademik araştırma amacıyla kullanılacaktır ve yalnızca ulusal/uluslararası akademik toplantılarda ve/veya yayınlarda sunulacaktır.

KİŞİSEL BİLGİLER

Açıklama: Bu bölümde değişkenlerle ilgili sorular yer almaktadır. Lütfen bu sorularda size uygun seçeneği (X) şeklinde işaretleyerek belirtiniz.

Yaşınız

21 – 25 () 26-30 () 31-35 () 36-40 () 41-45 () 46-50 ()

50 ve üzeri ()

Cinsiyetiniz

Kadın () Erkek () LGBT ()

Eğitim Durumunuz

Lisans () Yüksek lisans () Doktora ()

Mesleki Kıdem:

1-5 yıl () 6-10 yıl () 11-15 yıl () 16-20 yıl () 20 yıl ve üzeri ()

Daha önce özel gereksinimli bireyler ile çalıştınız mı?

Evet () Hayır ()

Daha önce özel gereksinimli bireylerin aileleri ile çalıştınız mı?

Evet () Hayır ()

Özel gereksinimli bir yakınınız var mı?

Evet () Hayır ()

Daha önce özel gereksinimli bireyler ile ilgili bir eğitime (hizmetiçi eğitim, kurs, seminer..) katıldınız mı?

Evet () Hayır ()

Ek 2. Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği

ÖLÇEKLER İÇİN AÇIKLAMA

Değerli katılımcı,

Bu ölçek engellilere yönelik tutumunuzu ölçmek için geliştirilmiştir. Lütfen, aşağıda size verilen ölçekde ortaya çıkması olası düşünceleri lütfen derecelendiriniz. Hiç bir ifadeyi atlamamanız ve ifadeleri içtenlikle değerlendirmeniz son derece önemlidir.

Ayrıca, araştırmanın bilimselliği açısından her bir ifade için tek bir seçeneği işaretlemeniz gerekmektedir. Ölçeği doldurmak yaklaşık otuz dakikanızı alacaktır. Hassasiyetiniz için teşekkür ederiz.

Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği

Durum: Şu durumu hayal edin: Deniz arkadaşları ile birlikte öğle yemeği için bir kafeye gitti. Deniz'in tanımadığı tekerlekli sandalyedeki bir kişi kafeye girdi ve gruba katıldı. Deniz bu kişi ile tanıştı ve hemen sonra Deniz dışındaki tüm arkadaşları kafeden ayrıldı ve Deniz tekerlekli sandalyedeki kişi ile masada yalnız kaldı. Deniz'in otobüsü 15 dakika sonra kalkacaktı. Böyle bir durumu hayal etmeye çalışın.

	Duygu	Hiç Fazla				Çok
-Böyle bir durumla karşılaştıklarında insanlar çeşitli duygular yaşarlar. Yandaki tabloda böyle bir durumun öncesinde, sonrasında ve yaşadığı esnada ortaya çıkması olası duygular verilmiştir. Lütfen Deniz'de ortaya çıkabilecek duyguları derecelendiriniz.	1. Gerginlik	1	2	3	4	5
	2. Stres	1	2	3	4	5
	3. Çaresizlik	1	2	3	4	5
	4. öfke	1	2	3	4	5
	5. Mahcubiyet	1	2	3	4	5
	6. Rahatlık	1	2	3	4	5
	7. Huzur	1	2	3	4	5
	8. Sakinlik	1	2	3	4	5
	9. Depresif	1	2	3	4	5
	10. Korku	1	2	3	4	5
	11. Üzüntü	1	2	3	4	5
	12. Suçluluk	1	2	3	4	5
	13. Utanç	1	2	3	4	5
	14. Acıma	1	2	3	4	5

-Böyle bir durumda insanlar çeşitli bilişsel süreçler yaşarlar. Böyle bir durumun öncesinde sonrasında ve sırasında yaşanabilecek olası düşünceler liste halinde aşağıda verilmiştir. Deniz’de ortaya çıkması olası düşünceleri lütfen derecelendiriniz.

Düşünce	Hiç Fazla					Çok
1. O normal biri gibi görünüyor.	1	2	3	4	5	
2. Biz onunla gerçekten iyi geçinebiliriz.	1	2	3	4	5	
3. O arkadaşça görünüyor.	1	2	3	4	5	
4. Yeni insanlarla tanışmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5	
5. O benimle tanışmaktan keyif alacak.	1	2	3	4	5	
6. Her ikimizi ilgilendiren konular hakkında onunla her zaman konuşabilirim.	1	2	3	4	5	
7. Onun kendini daha rahat hissetmesini sağlayabilirim.	1	2	3	4	5	
8. Onunla tanışmak neden iyi olmasın ki?	1	2	3	4	5	
9. Ben bir sohbet başlatırsam bu onun hoşuna gidecektir.	1	2	3	4	5	

-İnsanlar böyle bir durumla karşılaştıklarında çeşitli davranışlar sergilerler. Böyle bir olayın öncesi, sonrası ve sırasında yaşanması olası bazı davranışlar aşağıda verilmiştir. Lütfen Deniz’in bu durumda sergileyebileceği davranışları derecelendiriniz.

Davranışlar	Hiç					Çok Fazla
1. Uzak durmak	1	2	3	4	5	
2. Kalkıp gitmek	1	2	3	4	5	
3. Gazete okumak veya cep telefonu ile konuşmak	1	2	3	4	5	
4. Her ne yapıyorsa ona devam etmek	1	2	3	4	5	
5. Oradan ayrılmak için bir bahane bulmak	1	2	3	4	5	
6. Başka bir masaya geçmek	1	2	3	4	5	
7. Eğer karşı taraftan bir girişim yoksa sohbeti başlatmak	1	2	3	4	5	
8. Bir sohbet başlatmak	1	2	3	4	5	

Ek 3. Görüşme Soruları

Araştırmanın bu bölümünde özel eğitimde sosyal hizmetlerin rolüne ilişkin görüşleri ile ilgili açık uçlu sorular yer almaktadır.

Görüşme Soruları

1. Sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireylere yönelik uygulamalardaki rol ve sorumlulukları ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
2. Özel eğitim kurumlarında sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulama alanları ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
3. Sosyal hizmet uzmanlarının özel eğitim hizmetleri kapsamında görev almak için mesleki bilgi ve becerilerinin yeterlikleri konusundaki görüşleriniz nelerdir?
4. Özel gereksinimli bireyler ile çalışırken en fazla zorlanılan konu (lar) nelerdir?
5. Bir sosyal hizmet uzmanı olarak, özel gereksinimli bireylerin aileleri ile ne gibi çalışmalar yapmaktasınız?
6. Sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaşılabileceği sorunlar nelerdir?
7. Sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireylerle çalışırken karşılaşılabileceği sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?
8. Özel eğitim merkezine devam eden bireylerin toplumsal yaşama katılımı için sosyal hizmet uzmanı ne tür mesleki faaliyetler gerçekleştirebilir?
9. Özel gereksinimli bireyler ve aileleri ne tür sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanabilirler?
10. Özel eğitim hizmetleri kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının yeterince rol aldığını düşünüyor musunuz? Bu konudaki görüş ve düşünceleriniz nelerdir?

11. Sosyal hizmet uzmanlarının özel gereksinimli bireylerle çalışırken hakları konusunda

a) Koruyucu

b) Önleyici

c) Destekleyici

d) Geliştirici tedavi ve rehabilite edici

boyutuna yapabilecekleri konusunda düşünceleriniz nelerdir?

Ek 4. Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği (Eytö) Kullanım İzni

Değerli hocam,

Gelen Kutusu

miyase akçay <akcaymiyase31@gmail.com>

11:09 (3
saat önce)

Alıcı: ismailyelpaze

Öncelikle iyi günler dilerim. Yakın Doğu Özel Eğitim Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Tezim kapsamında kullanmak üzere " Engellilere Yönelik Çok Boyutlu Tutum Ölçeği"ni kullanmak için izninizi rica ediyorum. Şimdiden işbirliğiniz için teşekkür eder, iyi çalışmalar dilerim.

Ismail Yelpaze

14:22 (7
dakika önce)

Alıcı: ben

Merhaba hocam,
Ölçme aracını kullanmanızdan memnuniyet duyarız. Ölçek maddeleri, kullanım ve puanlaması ekteki formda yer almaktadır. Çalışma sonuçlanınca bizimle de paylaşırsanız memnun oluruz.
Kolaylıklar diliyorum.

Dr. Öğr. Üyesi İsmail YELPAZE
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
PDR Anabilim Dalı
Tif: 0 344 300 4434
(Assist. Prof. at Psychological Counseling & Guidance Department,
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, TURKIYE)

miyase akçay <akcaymiyase31@gmail.com>, 4 Oca 2021 Pzt, 11:10 tarihinde şunu yazdı:

Ek alanı

miyase akçay

14:26 (3
dakika önce)

Alıcı: Ismail

çok teşekkür ederiz hocam.

Ek 5. İntihal Raporu

TEZ			
ORJİNALLIK RAPORU			
%	15	%	15
BENZERLİK ENDEKSİ		İNTERNET KAYNAKLARI	
		%	3
		YAYINLAR	
		%	
		ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ	
BİRİNCİL KAYNAKLAR			
1	docs.neu.edu.tr		% 5
	İnternet Kaynağı		
2	shuder.org		% 2
	İnternet Kaynağı		
3	toad.halileksi.net		% 2
	İnternet Kaynağı		
4	dergipark.org.tr		% 2
	İnternet Kaynağı		
5	www.mebpersonel.com		% 1
	İnternet Kaynağı		
6	www.researchgate.net		% 1
	İnternet Kaynağı		
7	acikerisim.ybu.edu.tr:8080		<% 1
	İnternet Kaynağı		
8	alonot.com		<% 1
	İnternet Kaynağı		
9	openaccess.hacettepe.edu.tr:8080		<% 1
	İnternet Kaynağı		

Ek 6. Özgeçmiş

Adı ve Soyadı: Miyase AKÇAY

E-postası: akcaymiyase31@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans: Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı (2018-2021)

Lisans: Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü (2016-2019)

Lisans: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü (1998-2012)

YAYINLANMIŞ ÇALIŞMALARI

1. Akçay, M., Karabağ, T., Bağlama, B. & Yücesoy, Y. (2019). An overview of postgraduate thesis on mainstreaming education in Turkey. *Cypriot Journal of Educational Science*. 14(4), 641-651.

2. Yurtkulu F., Akçay M. (2021). Hayatta Kalmanın Yeni Adı: Sosyal Mesafe, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.